॥ ॐ नमः सिद्धेभ्य. ॥

इंद्रनंदि आचार्य विरचित

श्रुतपंचमी महात्म्य.

प्रकटकर्ता.

शा. मुलचंद किसनदास कापडीआ,

सुरत.

कि. रु. ० २-०.

નં. ૨

॥ श्री सरस्वतिदेव्यै नमः ॥

શ્રી ઇન્દ્રનંદી આચાર્ય વિરચિત

શ્રી શ્રુતપંચમી મહાત્મ્ય

(સંસ્કૃત શ્રુત સ્કંધ પુજા, સરસ્વતિ પુજા, શારદા ષ્ટક, સરસ્વતિ સ્તવન અને જીનવાણી સ્તુતિ સહિત)

હિંદી ઉપરથી ભાષાંતર કરી પ્રકટ કર્તા,

શા. મુલચંદ કસનદાસ કાપડીઆ.

માલિક દિગમ્બર જૈન પુસ્તકાલય-સુરત.

ધી "રાંદેર" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ ભાગાતળાવ—સુરત.

વીર સંવત ૨૪૩૬. વિક્રમ સંવત ૧૯૬૬.

કિં. રૂા. ૦—૨—૦

પ્રસ્તાવના.

આધુનિક સમયમાં દિનપ્રતિદીન આપણા ધર્મ, જાતિ, શાસ્ત્રો વગેરેની હીન દશા થતી જાય છે, જેથી તેનું રક્ષણ કરવાને જો દરેક પુરૂષ પ્રયત્ન કરે તો આપણે ગુમાવેલા ગૌરવની પુનઃ પ્રાપ્તિ માટે આખી સમાજમાં ઉત્સાહ થયા વિના રહે નહિ.

આ શ્રી ઇંદ્રનંદી આચાર્યકૃત લઘુ પણ અત્યંત ઉપયોગી ગ્રંથ, આપણા એક પ્રાચીન પર્વનું સ્મરણ અને તેનું ગૌરવ પ્રગટ કરવાને તથા તેનો બંધ થયેલો પ્રચાર પાછો ચાલુ કરવાને માટે પં. લાલારામદ્વારા હિંદીમાં પ્રગટ થયો છે જેનું ગુજરાતી ભાષાંતર કરીને આ પુસ્તક બહાર પાડવામાં આવ્યું છે, જે ગુજરાતના ભાઇઓને અત્યંત ઉપયોગી થઇ પડશે, કેમકે એમાં જૈનાગમ (જૈન શાસ્ત્ર) નો અવતાર સંસારમાં કેવી રીતે થયો તે વિષયનો સવિસ્તર ઇતિહાસ છે.

શ્રી શ્રુતપંચમી પર્વનો ઉત્સવ ગુજરાતમાં પુનઃ પ્રચલિત થાય એ હેતુથી પં. પનાલાલ બાકલીવાલ તરફથી અનેક વખત સુચના થવાથી અને હાલમાં જેઠ સુદ ૫ નજદીક આવેલી હોવાથી આ ગ્રંથ પ્રગટ કરવાનું અમોએ ઉચિત ધાર્યું છે જો દરેક પુરૂષ આ ગ્રંથ એકવાર વિચાર પૂર્વક વાંચશે તો તે આ પર્વનો ઉત્સવ કરવા તત્પર થશેજ.

આપણામાં પહેલાં કેવા કેવા સમર્થ આચાર્યો થઈ ગયા છે અને તેમણે કેવા કેવા મહાન્ ગ્રંથો બનાવ્યા છે પણ દિલગીર થવા જેવું છે કે હાલમાં એ ગ્રંથોની પ્રાપ્તિ તો રહી,

પશુ એનું નામ પણ જોવાવાળા રહ્યા નથી.

જૈન સિદ્ધાંતોની રક્ષા કરવાને માટે પં. ધરસેનજીને અતિશય આકુલતા થઇ હતી પણ તેની શોધ કરવાને શક્તિ છતાં આપણી પ્રવૃત્તિ હજુ સુધી થઈ નથી. જીન શાસ્ત્રોના પ્રભાવથી-જ જૈન ધર્મનું અસ્તિત્વપણું સંસારમાં છે. આપણા જે ગ્રંથોથી અન્યમતી વિદ્વાનોના ગર્વ પણ ગલિત થઇ જતા હતા તે ગ્રંથોની એવી દુર્દશા થઇ ગઇ છે કે જે જોતાં આંસુ આવે છે. આપણા લોકોના હૃદયમાંથી પવિત્ર જીનવાણી માતાનું ગૌરવ અને આચાર્યોની વૃત્તિનું અભિમાન અવશ્ય નષ્ટ થઈ ગયું છે, નહિ તો અનેક ઉદારશીલ ગ્રહસ્થો દર વર્ષે લાખો રૂપીઆ દાન ધર્મમાં ખરચે છે પણ ગ્રંથ જીર્ણોધ્ધારના કાર્યમાં કંઇ ખરચાતું નથી એ શું યોગ્ય કહેવાય ? આ કેટલું દિલગીર થવા જેવું છે કે લાખો પ્રાચીન ગ્રંથોના આપણે માલિક હોવા છતાં આપણામાં એક પણ એવો સરસ્વતિ ભંડાર સ્થાપન થયો નથી કે જેમાં હજાર બે હજાર ગ્રંથનો સંગ્રહ હોય. આ શ્રુતપંચમી પર્વનો ઇતિહાસ વાંચ્યા પછી જો એ પર્વ પૂર્ણ રીતે પ્રચલિત થશે તોજ જૈન શાસ્ત્રોના જીર્ણોદ્ધારની ચર્ચા દરેક સ્થાને થશે એમ અમો ખાત્રીપૂર્વક કહીયે છીએ-

પ્રાચીન કાળમાં દરેક ઠેકાણે આ પર્વનો ઉત્સવ પાળવામાં આવતો, તેથી લોકો ગ્રંથોનો સંગ્રહ કરવામાં તથા ગ્રંથ જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં લાખો રૂપીઆ ખરચતા હતા, ઇડર, જેસલમીર, કામા, કારંજા, નાગોર, સોનાગીરી, આમેર, જયપુર, કોલ્હાપુર, મહુવા, સોજીત્રા વગેરે ઠેકાણે હજુ પણ બબ્બે ત્રણ ત્રણ હજાર ગ્રંથોનો સંગ્રહ દુર્દશામાં છે તે આ વિષયનું પ્રત્યક્ષ ઉદાહરણ છે. લાખો ગ્રંથો નષ્ટ થઇ જવા છતાં પણ એટલા ગ્રંથો હજુ

મોજુદ છે કે જેનો ઉદ્ધાર કરવાથી આપણી ઉન્નતિ થઇ શકે. આ સર્વે કારણ માટે શ્રુતપંચમી પર્વ [જેઠ સુદ ૫ નો દિવસ] નો ઉત્સવ દરેક ઠેકાણે શરૂ થવો જોઇએ એ દિવસે પ્રત્યેક મંદિરમાં જીનવાણી માતાની વિધિપૂર્વક પૂજા સ્તુતિ કરવી, શાસ્ત્રો ખુલ્લાં કરીને હવા દુર કરવી અને આ શ્રુતાવતારની પવિત્ર કથાને વાંચીને દરેકને સંભળાવવી જોઇએ. એ દિવસે બધા ભાઇઓએ પ્રત્યેક મંદિરનાં તથા પોતાનાં ઘરનાં સર્વ શાસ્ત્રો ઉઘાડી તેને ધુપ દેવો. અને શ્રુતસ્કંધ પુજા સર્વેએ સાથે વિધિસહિત આનંદથી કરવી જોઇએઅને એ દિવસે સૌ સૌની શકિત અનુસાર નવીન ગ્રન્થ લખાવી અથવા છપાવી મંગાવી મંદીરને, તીર્થને, ગૃહત્યાગીઓને વિદ્યાર્થીને તથા અસમર્થ (ગરીબ) શ્રાવક શ્રાવિકાને ભેટ કરવા કેમકે શાસ્ત્ર કે જે જ્ઞાનનું સાધન છે તે દાનની સમાન દુનિયામાં અન્ય કોઇ દાન નથી.

છેવટે, આ ટુંક ઉપોદઘાત પૂર્ણ કરતાં અમે શ્રી જીનેંદ્રદેવને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે આ ગ્રંથદ્વારા આપણી સમાજમાં જીન વાણી માતાની ભકિતનો પ્રવાહ વધે, અને આપણા લોકો ભગવાન ભટ્ટાકલંક સમંતભદ્રાદિ મહાત્માઓના સ્મારક બનાવી પ્રતિવર્ષ એમની જયન્તિઓ પાળવા તત્પર થાય, વળી સમાજમાં એવી પવિત્ર બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય કે "જયારે અમે જીનવાણી માતાની સાચી સેવા કરીશું અને અમારા રૂષિ મહર્ષિઓના મહાન પરિશ્રમનો સત્કાર કરતાં શીખીશું ત્યારેજ અમારી ઉન્નતિ તુરત થશે" તથાસ્તુ.

વીર સવત ૨૪૩૬ }
ચૈત્ર વદી ૧૨ }

જાતિ સેવક
શા. મુલચંદ કસનદાસ કાપડીઆ—સુરત.

॥ ॐ नम. सिद्धेभ्यः ॥

श्रुतपंचमी महात्म्य

॥ मंगलाचरण ॥

सर्वनाकीन्द्रवन्दितकल्याणररं परं देवम् ॥

प्रणिपत्य वर्धमानं श्रुतस्य वक्ष्येऽहमवतारम् ॥ १ ॥

હજુ પણ શ્રુત અનાદિ નિધન છે, અર્થાત્ ત અનાદિ કાલથી છે, અને અનન્તકાળ સુધી રહેશે, પરંતુ એનો કાળના નિયમ અનુસાર અનેક વાર ઉત્પાદ અને અનેક વાર વિનાશ થયો છે, તેથીજ શ્રુત અનાદિ નિધન છે તેનું વર્ણન કરૂં છું. આ ભરતક્ષેત્રમાં અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી નામે બે કાળ પ્રવર્તેછે, જે દરેકમાં નિરન્તર પ્રત્યેક જીવોના શરીરની ઉંચાઇ અને આયુષ્યમાં ન્યુનાધિકતા થયા કરે છે. અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી કાલની સ્થિતિ પ્રથક્ પ્રથક્ દશ કોડા કોડી સાગરની છે. બન્નેની સ્થિતિના કાલ સમયને કલ્પકાળ કહે છે. હાલમાં અવસર્પિણી કાલ પ્રવર્તમાન છે. કાલના ભેદ જાણવા વાલા શ્રી ગણધરદેવે એના છ ભેદ બતાવ્યા છે. ૧ સુખમા સુખમા, ૨ સુખમા, ૩ સુખમા દુ:ખમા, ૪ દુખમા, સુખમા ૫ દુ:ખમા, અને ૬ દુ:ખમા દુ:ખમા, એ પૈકી પહેલો ચાર કોડા કોડી સાગરનો, બીજો ત્રણ કોડા કોડી સાગરનો, ત્રીજો બે કોડા કોડી સાગરનો, ચોથો એક કોડા કોડી સાગરમાં ૪૨ હજાર

વર્ષ ઓછાનો, પાંચમો એકવીશ હજાર વર્ષનો અને છઠ્ઠો પણ એકવીશ હજાર વર્ષનો છે. પહેલા કાળમાં મનુષ્યોની ઊંચાઈ છ હજાર ધનુષ્ય, બીજામાં ચાર હજાર ધનુષ્ય, ત્રીજામાં બે હજાર ધનુષ્ય, ચોથામાં પાંચસો ધનુષ્ય, પાંચમામાં સાત હાથ અને છઠ્ઠામાં [1]અરત્નિ પ્રમાણ હોયછે. વળી મનુષ્યોનું આયુષ્ય પહેલા કાળમાં ત્રણ પલ્ય, બીજામાં બે પલ્ય, ત્રીજામાં એક પલ્ય, ચોથામાં એક કરોડ વર્ષ, પાંચમામાં એકસો વીસ વર્ષ અને છઠ્ઠામાં માત્ર વીશ વર્ષ હોય છે.

પહેલા બે કાળ વીતી ગયા અને ત્રીજા કાલના પલ્યનો આઠમો ભાગ બાકી રહ્યો, તે વખતે પ્રતિશ્રુતિ, સન્મતિ, ક્ષેમં-કર, ક્ષેમંધર, સીમંકર, સીમંધર, વિમલવાહન, ચક્ષુષ્માન, યશ-સ્વાન, અભિચન્દ્ર, ચન્દ્રાભ, મરૂદેવ, પ્રસેનજિત અને નાભિરાય એ ચૌદ કુલકરોની ઉત્પત્તિ થઇ. એઓએ પોતાના પ્રતાપથી હા ! મા ! ધિક્ ! વગેરે શબ્દો માત્રથીજ પૃથ્વિનું શાસન (રાજ્ય) કર્યું. અર્થાત્ એમને જો કદી કોઈને શિક્ષા કરવાની જરૂર પડતી તો ઉપરોકત શબ્દોથી માત્ર શિક્ષા કરતા હતા, તેમાં પણ પહેલા પાંચ કુલકરોએ માત્ર હા ! શબ્દથી, બીજા પાંચે હા ! મા ! શબ્દોથી અને છેલ્લા [2]પાંચ કુલકરોએ હા ! મા! અને ધિક્ ! શબ્દવડેજ રાજ્ય કર્યું હતું. વાંચનારને આશ્ચર્ય લાગશે કે શું ! આ શબ્દની એટલી બધી અસર થતી હશે ? પણ તે શબ્દોની અસર તે મહારાજાઓના પ્રચંડ પ્રભાવ

---

૧. કનિષ્ટકા (ટચલી) આંગલી સીધી રાખી મુઠ્ઠી વાળતાં હાથનું જે પ્રમાણ થાય તેને અરત્નિ પ્રમાણ કહે છે. તે હાથથી જરા નાનું હોય છે.

૨. શ્રી રૂષભદેવજીને પણ પંદરમા કુલકર માનેલા છે.

થી એટલી અસરકારક થતી કે હાલના દેહાંત દંડ (ફાંસી) ની અસર પણ તેવી થતી નથી, કેમકે તે સમયના સર્વે લોકો પૂર્ણ નીતિવાન, આબાદ, રાજ્યભકત અને સંપીલા હતા, તેથી કદી કોઇ ગુન્હો કરતુંજ નહિ પરંતુ કોઇ અજ્ઞાનતાથી ગુન્હો કરવા પ્રવૃ-ત થયો હોય તો તેને ઉપરોકત શબ્દની શિક્ષાજ બસ થતી.

પહેલા કુલકરે (રાજાએ) સૂર્ય ચંદ્રના પ્રકાશથી જે લોકો ભયભીત થયા, તેમનો ભય નિવારણ કર્યો. બીજાએ તારા ગણના પ્ર-કાશના ભયનું નિવારણ કર્યું, ત્રીજાએ સિંહ સર્પાદિકનો ભય મટાડયો, ચોથાએ અન્ધકારના ભયને દીવો સળગાવવાની શીખામણથી દુર કર્યો, પાંચમાએ કલ્પવૃક્ષના સ્વત્વની મર્યાદા બાંધી, છઠ્ઠાએ પો-તાની નિયમિત હદમાં શાસન (રાજ્ય) કરવાનું શીખવ્યું, સાત-માએ ઘોડા, રથ, હાથી આદિની સ્વારીઓ ઉપર ચઢતાં શીખવ્યું, આઠમાએ જે લોકો પોતાના પુત્રનું મુખ દેખવાથી ભયભીત થયેલા તેમના ભયનો નાશ કર્યો, નવમા રાજાએ પુત્ર પુત્રીઓનું નામ પાડવાની વિધિ બતાવી. દશમાએ ચંદ્રમાને બતાવી બચ્ચાં ને ક્રીડા કરવાની રીત શીખવી. અગીઆરમાએ પિતાપુત્રના વ્યવહાર ધર્મનો પ્રચાર કર્યો, અર્થાત લોકોને સમજાવ્યું કે આ તમારો પુત્ર છે, આ તમારી પુત્રી છે, અને તમે તેમના પિતા છો, અને તેમના પ્રત્યે તમારા અમુક અમુક ધર્મ છે. બારમાએ નદી, સમુદ્ર વગેરેમાં વહાણ હોડી વગેરેમાં બેસી સામેપાર જવાનું અને તરવાનું શીખવ્યું, તેરમાએ ગર્ભનો મલ દુર કરવાનું એટલે સ્નાનાદિક કર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, અને ચૌદમાએ બાળકની નાળ કાપવાની વિધિ બતાવી.

પછી ચૌદમા રાજા શ્રી નાભિરાજાનાં મરૂદેવી મહારાણીના ગર્ભથી પ્રથમ તિર્થંકર શ્રી વૃષભનાથજી ઉત્પન્ન થયા, અને એમણે

ભરતક્ષેત્રમાં પોતાના તીર્થની પ્રવૃત્તિ કરી. શ્રી વૃષભનાથ ભગવાનના નિર્વાણ પામ્યા બાદ પચાસ લાખ કોટી સાગર વર્ષ સુધી સંપૂર્ણ શ્રુતજ્ઞાન અવિચ્છિન્નપણે [અખંડિત] પ્રકાશિત રહ્યું. ત્યાર પછી બીજા તિર્થંકર શ્રી અજીતનાથ ભગવાને અવતાર લીધો અને તે પણ પોતાના શિષ્યોને ઉત્તમ પ્રકારે ઉપદેશ આપી મોક્ષે ગયા. એમની પછી પણ શ્રુતજ્ઞાન અસ્ખલિત (અખંડિત) રીતે ચાલ્યા કર્યું.

શ્રી અજીતનાથજીના નિર્વાણ ગયા પછી ૩૦ લાખ કોટિ સાગર વર્ષ પછી શ્રી સંભવનાથજી, તે પછી ૧૦ લાખ કોટિ સાગર પછી શ્રી અભિનન્દનનાથજી, તેમના પછી ૯ લાખ કોટિ સાગર પછી શ્રી સુમતિનાથજી, ૯૦ હજાર કોટી સાગર વર્ષ પછી શ્રી પદ્મનાથજી, ૯ હજાર કોટિ સાગર પછી શ્રી સુપાર્શ્વનાથજી, ૯૦૦ કોટી સાગર પછી શ્રી ચંદ્રપ્રભુનાથજી, અને ચંદ્રપ્રભુથી ૯૦ કોટિ સાગર પછી શ્રી પુષ્પદન્તનાથજી થયા. ત્યાં સુધી સમસ્ત શ્રુત સંપૂર્ણપણે પ્રકાશિત રહ્યું, અને તે પછી શ્રી પુષ્પદન્તનાથજી ના સમયને ૯ કરોડ સાગર વર્ષ પૂર્ણ થયા બાદ જ્યારે ચોથો પલ્ય બાકી રહ્યો ત્યાં સુધી શ્રુતનો પ્રકાશ રહ્યો. તે પછી પા પલ્ય સુધી શ્રુતનો વિચ્છેદ રહ્યો. એ પછી શ્રી શીતળનાથજીનો જન્મ થયો એમણે ફરીથી શ્રુતનો પ્રકાશ કર્યો, અને તે ૬૬૨૬૦૦૦ વર્ષ ઘાટ ૯૯૯૯૯૦૦ સાગરમાં અડધો પલ્ય બાકી રહેલો ત્યાં સુધી પ્રકાશિત રહ્યું. અને તે પછી અર્ધો પલ્ય સુધી શ્રુતનો વિચ્છેદ રહ્યો. વળી તે પછી થયેલા તીર્થંકર શ્રેયાંસનાથજીએ ફરીથી શ્રુતજ્ઞાનનો પ્રકાશ કર્યો. તેમના નિર્વાણ પછી ૫૪ સાગરમાં પોણો પલ્ય બાકી રહેલો, તે વખતે શ્રુતનો નાશ થયો, અને તે પ્રમાણેનો વિચ્છેદ પોણો પલ્ય રહ્યો. તે પછીશ્રી વાસુપુજ્ય નાથજી તિર્થંકર થયા, તેમણે શ્રુતનો ફરીને પ્રકાશ કર્યો. તેમના

નિર્વાણુ પછી ૩૦ સાગરમાં એક પલ્ય બાકી રહેલો તે વખતે શ્રુતનો નાશ થયો, અને તે એક પલ્ય સુધી તેવી સ્થિતિમાં રહ્યું. એ પછી શ્રી વિમલનાથજી ઉત્પન્ન થયા, તેમણે શ્રુતનો ઉદ્ધાર કર્યો. પણ એમના તિર્થના સમયના ૯ સાગરમાં જયારે એક પલ્ય બાકી રહ્યો ત્યારે શ્રુતનો વિચ્છેદ થયો, અને તે પ્રમાણે એક પલ્ય રહ્યા બાદ શ્રી અનન્તનાથજી તીર્થંકરે પુનઃ શ્રુતનો પ્રકાશ કર્યો. એમના નિર્વાણુ પછી ૪ સાગરમાં પોણો પલ્ય બાકી રહ્યો ત્યાંસુધી શ્રુત અવિછિન્ન રહી પોણો પલ્ય સુધી શ્રુતનો વિચ્છેદ (નાશ) રહ્યો. એ પછી શ્રી ધર્મનાથજીએ ફરી શ્રુત પ્રકાશિત કર્યું. શ્રી ધર્મનાથજીના નિર્વાણુ પછી ત્રણ સાગ-રમાં જયારે અર્ધો પલ્ય બાકી રહ્યો, ત્યારે શ્રુતનો વિનાશ થયો, અને એ પ્રમાણે અર્ધો પલ્ય વિચ્છેદ રહ્યો. ત્યારબાદ શ્રી શાન્તિનાથજી તિર્થંકર થયા. એમણે ફરી શ્રુતનો પ્રકાશ કર્યો. તે પછી અર્ધા પલ્ય બાદ શ્રી કુન્થુનાથજી, હજાર કોટિ વર્ષ ઘાટ પા પલ્ય વિત્યા પછી શ્રી અરનાથજી, હજારકોટિ વર્ષ વિત્યા પછી શ્રી મલ્લીનાથજી, ૫૪ લાખ વર્ષ વીત્યા પછી શ્રી મુનિસુવૃતનાથજી, ૭ લાખ વર્ષ વિત્યા પછી શ્રી નમિનાથજી, પાંચ લાખ વર્ષ વિત્યા પછી શ્રી નેમનાથજી, પોણા ચોર્યાશી હજાર વર્ષ વિત્યા પછી શ્રી પાર્શ્વનાથજી અને તેને ૨૫૦ વર્ષ વીત્યા પછી શ્રી વર્ધમાન (મહાવીરસ્વામી) તીર્થંકર થયા. શ્રી શાન્તિનાથથી વર્ધમાન તીર્થંકર સુધી શ્રુતનો વિચ્છેદ થયો નહોતો. ચપળ બુદ્ધિવાળા યતિવરો(મુનીઓ) દ્વારા તે સમયે શ્રુત જેમનું તેમ પ્રકાશિત રહ્યું હતું.

શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના તીર્થના અન્તસમયમાં [1]કુન્દનપુર

---

૧ આ સ્થાન મગધ દેશમાં પાવાપુરની પાસે હાલપણ એજ નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

ના રાજા સિદ્ધાર્થની પ્રિય પટરાણી ત્રિશલા રાણીના ગર્ભમાંથી અન્તિમ્ તિર્થંકર શ્રી મહાવીરસ્વામીનો જન્મ થયો. તેમણે ત્રીશ વર્ષની ઉમરે કુમારાવસ્થામાંજ જીનદિક્ષા લઇ લીધી. અને ઘોર તપશ્ચર્યા કરીને બાર વર્ષમાં કેવળજ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી લીધી. એમને કેવળજ્ઞાનરૂપી સૂર્યનો ઉદય થતાં ઇન્દ્રની આજ્ઞાથી કુબેરે સમવસરણ નામની સભાની રચના કરી. તે મહાસભામાં દેવ, મનુષ્ય, મુનિ ઇત્યાદિ સર્વનો સમુહ એકત્ર થયો, તોપણ ત્રણ જગદ્‌ના ગુરૂ એવા શ્રી વીર ભગવાનની દિવ્ય ધ્વનિ [અલૌકિક વાણી] ૬૬ દિવસ સુધી તેમના પવિત્ર મુખમાંથી નીકળી નહિ, તે જોઇ ઇન્દ્ર વિચારમાં પડયા તો તેનું કારણ એવું સમજાયું કે હજી સુધી આ સભામાં ગણુધર દેવનો અભાવ છે, તેથી ગણુધર દેવવિના ભગવાનની દિવ્ય ધ્વનિ થશે નહિ.

આથી ગણુધરની શોધ કરવાને માટે ઇન્દ્ર ગૌતમ ગામમાં ગયા. ત્યાં એક બ્રાહ્મણુશાળામાં [1]ઇન્દ્રભૂતિ નામનો મહાપંડિત પોતાના પાંચસો શિષ્યો સન્મુખ વ્યાખ્યાન આપતો હતો. આ ઇન્દ્રભૂતિ સઘળાં વેદવેદાંગ શાસ્ત્રોમાં વિદ્વાન હતો, અને તેથી તેને વિદ્યાનો સંપૂર્ણ મદ ચડયો હતો; એટલે વિદ્યા સંબંધી તેને ઘણું અભિમાન હતું. ઇન્દ્ર તે પાઠશાળામાં વિદ્યાર્થીનો વેષ ધારણ કરીને એક તરફ જઇને ઉભો રહી ગયો અને ઇન્દ્રભૂતિનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા લાગ્યો. ઇન્દ્રભૂતિએ થોડી વારમાં વિરામ લેતાં વિદ્યાર્થીઓ પ્રતિ કહ્યું કે "કેમ તમારા સમજવામાં આવ્યું ? ત્યારે બીજા બધા વિદ્યાર્થીઓએ કહ્યું કે "હા, સમજાયું." પણ

---

૧ ઇન્દ્રભૂતિના ગોત્રનું નામ ગૌતમ હતું. અનેક ઇતિહાસકારોએ ભ્રમમાં પડીને ગૌતમ ગણુધરને ગૌતમ બુદ્ધ લખી દીધો છે.

ઇન્દ્રે તો તે વખતે જાણી જોઇને નાકનો અગ્રભાગ ચઢાવી તે પ્રત્યે પોતાની અરૂચી હોય, એવી ચેષ્ટા કરી, તે અન્ય વિદ્યાર્થી ઓની દ્રષ્ટિમાં આવી ગઇ, અને તેમણે તત્કાળ તે ભાવને પોતાના ગુરૂ મહારાજને નિવેદન કરી દીધો, ત્યારે ઇન્દ્રભૂતિ બ્રાહ્મણ એ અપૂર્વ વિદ્યાર્થી પ્રત્યે બોલ્યા કે સમસ્ત શાસ્ત્રોને હું હથેલી ઉપર રાખી આંગલીના ટેરવા સમાન લેખું છું અને બીજા વાદી ગણોનો દુષ્ટ મદ તો મારી સન્મુખ આવતાંજ નષ્ટ થઇ જાય છે તો તું કહે કે મારૂં ઉત્તમ વ્યાખ્યાન તને કયા કારણથી રૂચિકર થયું નહિ ?" ત્યારે ઇન્દ્રે પ્રતિઉત્તર આપ્યો કે " જો આપ સમ્પૂર્ણ શાસ્ત્રોનું તત્વ જાણો છો તો મારી આ આર્યાનો અર્થ કરી આપો." એમ કહી તે વખતે ઇન્દ્રભૂતિએ નીચેની આર્યા (શ્લોક) બોલી સંભલાવીઃ—

[1]षड्द्रव्यनवपदार्थत्रिकालपञ्चास्तिकायषट्कायान् ।

विदुषां वरः स एव हि यो जानाति प्रमाणनयैः ।।

ઇન્દ્રભૂતિ કદી નહિ સાંભળેલી અને અત્યંત [2]મુશ્કેલ અર્થવાળી આ આર્યાને સાંભળતાં તેમાં કાંઇપણ સમજી શકયો નહિ; તેથી તે બોલ્યો કે તમે કોના વિદ્યાર્થી છો ? ઇન્દ્રે ઉત્તર દીધો કે " હું જગદ્ગુરૂ શ્રી વર્ધમાન ભટ્ટારકનો શિષ્ય છું." ત્યારે ઇન્દ્રભૂતિએ કહ્યું કે " ઓહો ! તમે પેલા સિદ્ધારથનન્દનના શિષ્ય છો, કે જે મહાઇન્દ્રજાલ વિદ્યાને જાણવાવાળા છે; અને જે

૧ છદ્રવ્ય, નવ પદાર્થ, ત્રણકાળ, પંચાસ્તિકાય અને છકાયોને પ્રમાણ નય પૂર્વક પરીપૂર્ણપણે જાણે તેજ પુરૂષ વિદ્વાનોમાં શ્રેષ્ઠ છે.

૨ આર્યાના શબ્દનો અર્થ કાંઇ કઠિન નથી, પણ તેમાં જે પદાર્થોની સંખ્યા બતાવી છે, તે કોઇપણ અન્ય દર્શનમાં નહિ હોવાથી ઇન્દ્રભૂતિ તે સંબંધી અભિપ્રાય પ્રકટ કરી શકયો નહિ.

લોકોને આકાશમાર્ગમાં દેવોને આવતાં દેખાડે છે.[૧]

ઠીક, તો હું તેમનીજ સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરીશ. તારી સાથે શું કરૂં ? કેમકે તારા જેવાની સાથે વિવાદ કરવાથો ગૌરવની હાનિ થાય છે, માટે ચાલો, એનો શાસ્ત્રાર્થ કરવા માટે ત્યાં જઇએ. એ પ્રમાણે કહી ઇંદ્રભૂતિ ઇંદ્રને આગળ કરીને પોતાના ભાઈ અગ્નિભૂતિ અને વાયુભૂતિની સાથે સમવસરણ તરફ ચાલ્યો. ત્યાં પહોંચતાં જેવાં માનસ્તંભનાં દર્શન કર્યાં તે વખતેજ એ ત્રણેનો ગર્વ ગળી ગયો અને પછી જીનેંદ્ર ભગવાનને જોયા એટલે આપોઆપ તેઓના હ્રદયમાં ભકિતનો ભાવ ઉત્પન્ન થયો, તેથી ભગવાનને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી તેમને (ઇંદ્રભૂતિએ) નમસ્કાર કર્યો, સ્તુતિ પાઠ બોલ્યા, અને તેજ વખતે સઘળા પરિગ્રહનો ત્યાગ કરીને શ્રી જીનદિક્ષા લઇ લીધી. ઇન્દ્રભુતિને તત્કાળ સપ્તરૂદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઇ ગઇ, અને છેવટે તો તે ભગવાનના ચાર જ્ઞાનધારી પ્રથમ ગણધર થયા. સમવસરણમાં આ ઇન્દ્રભુતિ ગણધરે ભગવાનને " જીવ અસ્તિરૂપ છે કે નાસ્તિરૂપ છે ? એનાં કયાં કયાં લક્ષણ છે ? તે કેવો છે ? ઇત્યાદિ સાઠ હજાર પ્રશ્નો કર્યા. ઉત્તરમાં " જીવ અસ્તિરૂપ છે, અનાદિ નિધન છે, શુભાશુભ કર્મોનો કરનાર અને ભોગવનાર છે. પ્રાપ્ત થતા શરીરનો આકાર છે. ઉપસંહરણ વિસર્પણ ધર્મવાળો અને જ્ઞાનાદિ ગુણોથી યુકત છે. ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રૌવ્ય આદિ લક્ષણ વાળો છે. સ્વસંવેદન ગ્રાહ્ય છે, અનાદિ પ્રાપ્ત કર્મોના સંબંધથી નવાં નવાં કર્મરૂપી પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરનારો, છોડનારો અને ભવભવમાં ભ્રમણ કરવાવાળો છે,

૧ ભગવાનના કલ્યાણકમાં જયારે દેવોનું આગમન થાય છે, ત્યારે મિથ્યાત્વીઓ સમજે છે કે એ કોઇ ઇન્દ્રજાલીઓ છે; અને પોતાની વિદ્યાથી એ અસંભવ બાબત દેખાડે છે;

તથા છેવટે સઘળાં કર્મોનો ક્ષય થતાં મુકત થવાવાળો છે. " એ પ્રકારે વિવિધ ભેદોથી જીવાદિ વસ્તુઓનાં સ્વરૂપ શ્રી વીર ભગવાને દિવ્યધ્વનિદ્વારા પ્રકટ કર્યાં.

પછી શ્રાવણ સુદ ૧ના પ્રભાત સમયે રૌદ્ર મૂહુર્તમાં જ્યારે ચંદ્રમા અભિજીત નક્ષત્રમાં હતો, તે વખતે ગુરૂના તીર્થની દિવ્ય ધ્વનિ અથવા દિવ્યધ્વનીદ્વારા સંસારરૂપી સમુદ્ર તરવાના કારણ ભુત યથાર્થ મોક્ષ માર્ગના ઉપદેશની ઉત્પત્તિ થઇ. શ્રી ઇન્દ્રભુતિ ગણધરે ભગવાનની વાણી તત્વ પુર્વક જાણીને તેજ દિવસે સાંજે અંગ અને પુર્વની રચના સાથેસાથે કરી અને પોતાના સહધર્મી સુધર્માસ્વામીને તે શીખવી. એમના પછી સુધર્માસ્વામીએ પોતાના સહધર્મી જમ્બુસ્વામીને, અને જમ્બુસ્વામીએ અન્ય મુનિવરોને એ શ્રુત સમજાવ્યું.

પછી જગત્પુજ્ય શ્રી સન્મતિનાથ (મહાવીરસ્વામી) અનેક નિકટ ભવ્યરૂપી ધાન્યને ધર્મામૃતરૂપી વરસાદના સિંચનથી પરમાનંદીત કરતા કરતા, ત્રીશ વર્ષ સુધી ભિન્ન ભિન્ન દેશોમાં વિહાર કરીને, કમળોના વનસહિત અતિશય સુશોભીત પાવાપુરના બાગમાં પહોંચ્યા. અને ત્યાં જયારે ચોથા કાળને ત્રણ વર્ષ અને સાડા આઠ મહીના બાકી રહ્યા, ત્યારે આસોવદ ચૌદસની પાછલીરાત્રે મોક્ષે પધાર્યા. ભગવાનના નિર્વાણ થવાની સાથેજ શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ ગણધરને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, અને ત્યારબાદ બાર વર્ષ વિહાર કરીને મોક્ષે ગયા. એમના નિર્વાણ પછી તુરતજ

૧ એ દિવસે દીવાળીનો ઉત્સવ મનાય છે. નિર્વાણકલ્યાણકનું રૂપાન્તર તેજ દિવાળીનો મહોત્સવ છે. એજ દિવસથી વીરનિર્વાણ સંવત ચાલે છે અને અનેક પ્રાંતોમાં વર્તમાન સમયે પણ એજ દિવસથી નવા વર્ષનો આરંભ થાય છે.

સુધર્માચાર્યને કેવળજ્ઞાનનો ઉદય થયો અને એમને પણ બાર વર્ષ વિહાર કરતાં મોક્ષ પ્રાપ્તિ થઈ, અને તેજ વખતે જમ્બુ સ્વામીને કેવળજ્ઞાન થયું. એમણે ૩૮ વર્ષ સુધી વિહાર કરીને ભવ્ય જીવોને ઉપદેશ આપ્યો, અને છેવટે મોક્ષરૂપી મહેલમાં વાસ કર્યો. આ ત્રણે મુનિઓને કેવળરૂપી પરમ વિભૂતિ મળી. ત્યાંસુધી કેવળજ્ઞાનરૂપી સૂર્યનો ઉદય નિરંતર થયો; પરન્તુ તે પછી કેવળ જ્ઞાનરૂપી સૂર્યનો અસ્ત થઈ ગયો.[1]

જમ્બુસ્વામીની મુકિત થયાપછી શ્રી વિષ્ણુમુનિ સમ્પૂર્ણ શ્રુત જ્ઞાનના જાણવાવાળા **શ્રુત કેવળી** (દ્વાદશાંગનાધારક) થયા; અને અને તેજ પ્રમાણે ત્યારપછી નન્દિમિત્ર, અપરાજિત, ગોવર્ધન અને [2]ભદ્રબાહુ એ ચાર મહામુની પણ અશેષ શ્રુતસાગરના જાણવાવાળા થયા. ઉકત પાંચે કેવળી ૧૦૦ વર્ષની અંદરમાં થયા; અર્થાત ભગવાનની મુકિત પછી ૬૨ વર્ષમાં ત્રણ કેવળી થયા, અને બીજા ૧૦૦ વર્ષમાં ૫ શ્રુતકેવળી થયા, અને જોતજોતામાં શ્રુતકેવળી સૂર્યનો પણ અસ્ત થઈ ગયો, ત્યારે અગ્યાર અંગ અને દશપૂર્વના ધારણ કરવાવાળા. [3]વિશાખાદત્ત, પ્રૌષ્ઠિલ, ક્ષત્રિય, જયસેન, નાગસેન, સિદ્ધાર્થ, ધૃતિષેણ, વિજયસેન, બુધ્ધિમાન, ગંગદેવ, અને ધર્મસેન,[4] આ ૧૧ મહાત્મા થયા, એટલામાં ૧૮૩ વર્ષ નો સમય વ્યતિત થઈ ગયો, પછી ૨૨૦ વર્ષમાં નક્ષત્ર, જયપાલ,

---

૧ વીર નિર્વાણ પછી ૬૨ વર્ષ સુધી કેવળજ્ઞાનનું અસ્તિત્વ ભરત ક્ષેત્રમાં રહ્યું.

૨ સુપ્રસિદ્ધ જ્યોતિષી અને અષ્ટાંગ નિમિત્ત જ્ઞાનના જ્ઞાતા ભદ્રબાહુ એનાથી બીજા છે. જે એનાથી બહુજ પાછળ થયાછે.

૩ વિશાખાદત્તને કોઈ કોઇ વિશાખાચાર્ય પણ લખે છે.

૪ એક પાઠમાં ધર્મસેનની જગાએ "દત્ત" લખેલું છે.

પાન્ડુ, દ્રુમસેન,[1] અને કંસાચાર્ય એ પાંચ મુનિ અગ્યાર અંગના ધારક થયા, પછી ૧૧૮ વર્ષમાં સુભદ્ર, અભયભદ્ર,[2] જયબાહુ અને લોહાચાર્ય એ ચાર મુનિશ્વર આચારાંગ શાસ્ત્રના મહા વિદ્વાન થયા. ત્યાં સુધી એટલે વીર નિર્વાણનાં ૬૮૩ વર્ષ સુધી અંગજ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ રહી અને ત્યાર પછી કાળના નિયમાનુસાર તેનો પણ વિનાશ થઇ ગયો.

લોહાચાર્યના પછી વિનયધર, શ્રીદત્ત, શિવદત્ત, અને અર્હદ્દત્ત એ ચાર આરાતીય મુનિ અંગપુર્વદેશના અર્થાત અંગપૂર્વ જ્ઞાનના અમુક ભાગના જ્ઞાતા થયા, ત્યારપછી પૂર્વદેશના પુન્દ્રવર્ધન પુરમાં **શ્રી અર્હદ્બલિમુની** થયા જે અંગપૂર્વ દેશના એક ભાગને જાણુવાવાળા હતા. પ્રસારણ, ધારણ, વિશુદ્ધિ આદિ ઉત્તમ ક્રિયાઓમાં નિરન્તર તત્પર હતા, અષ્ટાંગ નિમિત જ્ઞાનના જ્ઞાતા હતા, અને મુનિસંઘને નિગ્રહ અનુગ્રહ પુર્વક રાજ્ય કરવાને સમર્થ હતા. વળી તેઓ પ્રત્યેક પાંચવર્ષના અન્તમાં ૧૦૦ જોજન ક્ષેત્રમાં રહેવાવાળા મુનિઓના સમુહને એકત્ર કરીને યુગ પ્રતિક્રમણ કરાવતા હતા. એક વખત ઉકત ભગવાન અર્હદ્બલિ આચાર્યે યુગપ્રતિક્રમણને સમયે મુનિજનોના સમુહને પુછ્યું કે “ સર્વ યતિ આવી ગયા ?” તેના જવાબમાં એ મુનિઓ બોલ્યા કે ભગવાન! હમે સર્વે ‘પોતપોતાના સંઘ સહિત આવી ગયા છીએ’ એ શબ્દોથી મુનિયોની નિજત્વ બુદ્ધિ (પક્ષપાત બુદ્ધિ) પ્રગટ થઈ, તે કારણુથી તેજ વખતે આચાર્ય ભગવાને નિશ્ચય કરી લીધો કે, આ પંચમકાળમાં હવે પછી જૈન ધર્મ ભિન્ન ભિન્ન ગણોના પક્ષપાતપણે રહી

---

૧ બીજા ગ્રંથોમાં ધ્રુવસેન લખેલું છે.

૨ પંચાસ્તિકાયની ટીકામાં અભયભદ્રને સ્થાને યશોભદ્ર, જયબાહુને સ્થાને મહાયશ લખ્યા છે.

શકશે, ઉદાસીન ભાવથી નહિ. અર્થાત ભવિષ્યના મુનિવરો, પોત પોતાના સંઘનો, ગણનો, ગચ્છનો પક્ષ ધારણ કરશે. સર્વ એકરૂપ સમજીને માર્ગની પ્રવૃત્તિ નહિ કરી શકે, એ રીતે વિચાર કરીને એમણે જે મુનિગણો ગુફાઓમાંથી આવ્યા હતા, તેમાંથી કોઇ કોઇનું નંદિ અને કોઇનું વીર નામ રાખ્યું. જે અશોક વાટથી આવેલા હતા, તેમાંથી કોઇનું અપરાજીત અને કેટલાકનું દેવ નામ રાખ્યું. જે પંચસ્તુપોનો નિવાસ છોડી આવેલા હતા, તેમાંથી કેટલાકને સેન અને કેટલાકને ભદ્ર બનાવી દીધા. જે મહાશાલ્મલિ (સેંવર) વૃક્ષોની નીચેથી આવ્યા હતા તેમાંથી કેટલાકનું ગુણધર અને કેટલાકનું ગુપ્ત નામ રાખ્યું, અને જે ખંડકેસર (બકુલ) ના વૃક્ષોની નીચેથી આવેલા હતા તેમાંથી કેટલાકનું સિંહ અને કેટલાકનું ચંદ્ર નામ રાખ્યું.

અનેક આચાર્યોનો એવો મત છે કે ગુફામાંથી નીકળવા વાળાને નન્દિ, અશોકવનથી નિકળવાવાળાને દેવ. પંચસ્તુપોથી આવવાવાળાને સેન, મોટા શાલ્મલિ વૃક્ષની નીચે નિવાસ કરવા વાળાને વીર, અને ખંડકેસર વૃક્ષની નીચે રહેવાવાળાને ભદ્ર એ પ્રમાણેની સંજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ કર્યા હતા.

એ રીતે મુનિજનોનો સંઘ પ્રવર્તન કરવાવાળા ઉકત શ્રી અર્હદ્દબલિ આચાર્યના સઘળા ઉપરોકત મુનિઓ શિષ્ય કહેવાયા. એમના પછી એક શ્રી માઘનન્દિ નામના શ્રેષ્ઠ મુનિ થયા તે પણ અંગપૂર્વના એક ભાગના જ્ઞાતા થઇ તેનો સારી રીતે પ્રકાશ કરી સ્વર્ગલોકમાં પધાર્યા. તે પછી સૌરાષ્ટ્ર (સોરઠ) દેશમાં આવેલા ગિરિનગર સમીપ ઉર્જયન્તગિરિ (ગીરનાર) ની ચન્દ્રગુફામાં નિવાસ કરવાવાળા મહા તપસ્વી **શ્રીધરસેન આચાર્ય**

થયા. એમને અગ્રાયણી પુર્વમાં આવેલા પંચમવસ્તુના ચતુર્થ મહાકર્મ પ્રાભુતનું જ્ઞાન હતું. અને પોતાના નિર્મળ જ્ઞાનવડે જયારે એમ જણાયું કે હવે મારૂં આયુષ્ય માત્ર થોડું બાકી રહ્યું છે અને મને શાસ્ત્રનું જે જ્ઞાન છે, તેટલુંજ હવે સંસારમાં રહેશે, અર્થાત્ એનાથી વધારે શાસ્રના જ્ઞાનવાળો આગળ કોઈ થશે નહિ, માટે જો કોઇ પ્રયત્ન નહિ કરે તો શ્રુતનો સર્વાંગે નાશ થશે. એવો વિચાર કરી તે નિપુણમતિ શ્રીધરસેન મહર્ષિએ દેશેન્દ્રદેશના વેણાતટાકપુરમાં રહેવાવાળા મહા મહીમા શાળી મુનિયોની પાસે એક બ્રહ્મચારી સાથે પત્ર મોકલ્યો. બ્રહ્મચારી પત્ર લઇ ત્યાં ગયો, અને ઉકત મુનિવરોના હાથમાં તે પત્ર આપ્યો. તેમણે એ પત્ર ઉઘાડી વાંચ્યો, તો તેમાં લખ્યું હતું કે "સ્વસ્તિ શ્રી વેણાતટાકવાસી યતિવરોને ઉર્જયન્તની પાસે ચન્દ્રગુફાના નિવાસી ધરસેનગણિ અભિવન્દનપૂર્વક જણાવે છે કે–મારી આયુષ્ય અત્યન્ત થોડી બાકી રહી છે; જેથી મારા અંતર્ગત શાસ્ત્ર જ્ઞાનનો (મારા પછી) વિનાશ થઈ જવા સંભવ છે, તેથી એની રક્ષા કરવાને માટે આપ લોકો બે એવા યતીશ્વરોને મોકલી આપશો કે જે શાસ્રજ્ઞાનને ધારણ કરવામાં સમર્થ અને તિક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળા હોય." એ પત્રનો હેતુ સારી રીતે સમજીને આ મુનિઓએ બે મહા બુધ્ધિશાળી મુનિઓને તૈયાર કરીને તુરતજ મોકલી દીધા.

જે દિવસે એ બે મુનિઓ ઉર્જયત્નગિરિ પર પહોંચ્યા, તેની પહેલી રાત્રીએ શ્રીધરસેન મુનિએ સ્વપ્નમાં બે શ્વેત બળદોને પોતાના ચરણમાં પડતા જોયા. સ્વપ્ન પછી જયારે તે મુનિ "जयतु श्री देवता" એમ કહી જાગીને બેઠા થયા, એટલામાં તો વેણાતટાકપુરથી આવેલા બે મુનિઓ સન્મુખ ઉભેલા જોયા,

અને તેઓ પોતાના આગમન સંબંધી હકીકત નિવેદન કરવા લાગ્યા.

શ્રીધરસેનાચાર્યે માનપૂર્વક એમનો અતિથિ—સત્કાર કર્યો અને પછી માર્ગપરિશ્રમ શાન્ત કરવાને માટે ત્રણ દિવસ વિશ્રામ કરવા જણાવ્યું. એ પછી તેમણે વિચાર કર્યો કે "જે જ્ઞાન મારે એને સમજાવવું છે, તેને યોગ્ય એની બુદ્ધિ છે કે નહિ, એવી તેમની પરીક્ષા કરવી જોઇએ, કેમકે સુપરીક્ષા મનને શાન્તિદાયક છે." અર્થાત્ જે વિષયની પરીપૂર્ણપણે પરીક્ષા કરેલી હોય, તેમાં કોઈ પ્રકારની શંકા રહેતી નથી. આથી એ બન્ને મુનિઓને બે વિદ્યા સાધન કરવા આપી, જેમાં એક વિદ્યામાં એક અક્ષર ઓછો હતો, ત્યારે બીજીમાં એક અક્ષર વધારે હતો.

એ મુનિઓએ શ્રી નેમિનાથ તિર્થંકરની સિદ્ધશિલા (નિર્વાણ ભુમિ) ઉપર જઇને વિધિપુર્વક એ વિદ્યાઓની સાધના શરૂ કરી, પરંતુ જે ઓછા અક્ષરવાળી વિદ્યાની સાધના કરતા હતા, તેની પાસે એક આંખવાળી દેવી અને અધિક અક્ષરવાળા મુનિ પાસે મોટા દાંતવાળી દેવી આવીને ઉભી રહી. એ જોઇ મુનિઓએ વિચાર કર્યો કે દેવતાનું આ સ્વરૂપ–મુળ સ્વભાવ નથી, માટે આપણી સાધનામાં જરૂર કોઇ ભુલ હોવી જોઇએ. આથી તેમણે મંત્ર વ્યાકરણની વિધિથી ન્યુનાધિક અક્ષરો મેળવી સામાનતા કરવાના વિધાનથી એ મંત્રોને શુદ્ધ કરી ફરી ચિન્તવન કર્યું, જેથી એ દેવીઓએ બાજુબંધ, વીંટા, કંકણ, કંઠી, વગેરે ઘરેણાં સાથે સુશોભિત દિવ્યરૂપ ધારણ કરી દર્શન આપ્યાં અને સમક્ષ આવી કહ્યું કે "કયું કામ કરવાને માટે અમને આજ્ઞા કરવામાં આવે છે, તે કહો." આ સાંભળી મુનિઓએ કહ્યું કે અમારે ઐહિક પારલૌકીક એવું કોઇ કામ નથી, કે જે તમે સિદ્ધ કરી

શકો. અમે તો માત્ર ગુરૂદેવની આજ્ઞાથીજ મંત્રોની સિદ્ધિ કરી છે. મુનિઓના વિચાર સાંભળી એ બંને દેવીઓ એજ વખતે પોતાને સ્થાને ચાલી ગઇ.

આ પ્રમાણે વિદ્યાસાધન કરીને સંતુષ્ટ થઇને એ બન્ને મુની ઓએ ગુરૂદેવની પાસે જઈ પોતાનો સઘળો વૃત્તાંત નિવેદન કર્યો, તે સાંભળી શ્રીધરસેનાચાર્યે એમને અતિશય યોગ્ય જાણી શુભતિથિ, શુભ નક્ષત્ર, અને શુભ સમયે ગ્રન્થનું વ્યાખ્યાન કરવાનો પ્રારંભ કરી દિધો, અને તે શિષ્યો પણ આલસ્ય છોડી ગુરૂવિનય અને જ્ઞાનવિનય ઉત્તમ રીતે પાળીને અધ્યયન [અભ્યાસ] કરવા લાગ્યા.

કેટલાક દિવસ પછી અષાડ શુદી ૧૧ ને દિવસે વિધિપૂર્વક ગ્રન્થ સમાપ્ત થયો.[૧] એ દિવસે દેવોએ પ્રસન્ન થઇને પ્રથમ મુનિની દંતપંકિત જે વિષમરૂપ હતી તેને કુન્દના પુષ્પ સરખી કરી દીધી, અને એનું પુષ્પદન્ત એવું યોગ્ય નામ આપ્યું. વળી એજ રીતે ભુતજાતિના દેવોએ બીજા મુનિની તુર્યનાદ જયઘોષ તથા ગન્ધમાલ્ય ધૂપાદિકથી પુજા કરીને એનું ભૂત પતિ એવું સાર્થક નામ રાખ્યું.

બીજે દિવસે ગુરૂએ એવો વિચાર કર્યો કે મારૂં મૃત્યુ હવે બહુ પાસે છે તેથી જો આ શિષ્યો મારી પાસે રહેશે તો દુઃખી થશે, માટે તે બન્નેને કુરીશ્વર નગરમાં મોકલી દીધા, જે ચાલતાં ચાલતાં ૯ દીવસે એ નગરમાં પહોંચી ગયા, ત્યાં જેઠ વદી પાંચમે યોગ

---

૧. એમ સમજાય છે કે ત્યાં સુધી આગમ જ્ઞાન ગુરૂ પરંપરાથી કંઠસ્થ ચાલ્યું આવતું હતું, લિપિબન્ધ નહોતું, પણ તેથી એમ કહેવા નું નથી, કે તે પહેલાં લખવાની પ્રણાલિ નહોતી.

ગ્રહણ કરી એમણે વર્ષાકાળ સમાપ્ત કર્યો, અને પછી દક્ષિણ તરફ વિહાર કર્યો. કેટલાક દીવસ પછી એ બન્ને મહાત્મા કરહાટ નગરમાં પહોંચ્યા. ત્યાં શ્રી પુષ્પદન્ત મુનિએ પોતાના જીનપાલિત નામના ભાણેજને જોયો; તેને જીનદિક્ષા આપી પોતાની સાથે લીધો, અને વનવાસ દેશમાં આવી પહોંચ્યા; હવે ભૂતબલિ દ્રવિડ દેશના મથુરા નગરમાં પહોંચીને ત્યાં રહ્યા. કરહાટ નગરથી એ બન્ને મુનિઓનો સંઘાત છુટો પડયો હતો.

શ્રી પુષ્પદન્ત મુનિએ જિનપાલિતને ભણાવવા માટે વિચાર કર્યો કે કર્મપ્રકૃતિ પ્રાભૃતના છ ખંડોનો ઉપસંહાર કરીને ગ્રંથરૂપ રચના કરવી યોગ્ય છે, તેટલા માટે એમણે પ્રથમ જીવસ્થાનાધિકારની જેમાં ગુણસ્થાન, જીવ, સમાસ આદિ ૨૦ પ્રરૂપણાઓનું વર્ણન છે. તેની બહુજ ઉત્તમતા સાથે રચના કરી અને પછી પોતાના જીનપાલિત શિષ્યને તે બધાં સુત્ર શીખવી, શ્રી ભુતબલિ મુનિની પાસે તે બાબત તેમનો અભિપ્રાય જાણવાને માટે મોકલી દીધો, અર્થાત્ શ્રી ભૂતબલિમુનિ આ કાર્ય કરવામાં સમ્મત છે કે નથી, વળી જો સમ્મત છે તો વિષયની જે રૂપમાં રચના કરી છે, તે સંબંધે શો અભિપ્રાય આપે છે, તે જોવાને માટે પોતાના શિષ્યને તેમની પાસે મોકલ્યો. એણે ભૂતબલિ મહર્ષિની પાસે જઈને પ્રરૂપણા સૂત્ર સંભળાવ્યું, તે સાંભળી એમણે શ્રી પુષ્પદન્ત મુનિનો ષટ્ ખંડરૂપ આગમ રચનાનો અભિપ્રાય જાણી લીધો. અને હવે પછી લોકો દિવસે દિવસે અલ્પાયુ અને અલ્પમતિ થતા જશે, એવો વિચાર કરી એમણે પણ પોતે પાંચ ખંડોમાં પૂર્વ સૂત્રો સહિત ૬૦૦૦ શ્લોકવાળા દ્રવ્યપ્રરૂપણાદિ અધિકારની રચના કરી, અને તે પૂર્ણ થયા પછી મહાબન્ધ નામના છઠ્ઠા ખંડની ૩૦૦૦૦ સૂત્રમાં સમાપ્તિ

કરી. પહેલા પાંચ ખંડોનાં નામ જીવસ્થાન, ક્ષુલ્લકબન્ધ, બન્ધ સ્વામિત્વ, ભાવવેદના, અને વર્ગણા એ છે.

શ્રીભૂતબલિ મુનિએ એ પ્રમાણે ષટ્ખંડ આગમની રચના કરીને તેને અસદ્ભાવ સ્થાપના દ્વારા પુસ્તકોમાં લખ્યું અર્થાત તે સઘળું લિપિબન્ધ કર્યું. અને એની જ્યેષ્ઠ શુદી પાંચમને દિવસે ચતુર્વિધ સંઘ સહીત બંધન વગેરે ઉપકરણોદ્વારા ક્રિયા સાથે પુજા કરી, તે દિવસથી એ જ્યેષ્ટ સુદી પાંચેમ સંસારમાં **શ્રુતપંચમી** ના પવિત્ર નામથી પ્રખ્યાત થઇ, કારણ કે એ દિવસે શ્રુતનો અવતાર થયો. તેથી આજસુધી સમસ્ત જૈનો એ તિથિએ શ્રુતપુજા કરે છે.

કેટલાક દીવસ પછી ભૂતબલિ આચાર્યે ષટ્ખંડ આગમનું અધ્યયન કરાવીને જિનપાલિત શિષ્યને તે પુસ્તક સાથે શ્રી પુષ્પદન્ત ગુરૂની પાસે મોકલી દીધો. જિનપાલીતના હાથમાં ષટ્ખંડ આગમ જોઇ પોતાનું ઇચ્છિતકાર્ય પૂર્ણ થઇ ગયું એમ જાણી શ્રી પુષ્પદન્તાચાર્યનું સમસ્ત શરીર શ્રુતના પ્રેમમાં અત્યંત તન્મય થઇ ગયું; અને તેથી અતીશય આનન્દિત થઇ એમણે પણ ચતુર્વિધ સંઘની સાથે [1]શ્રુતપંચમીને દિવસે ચંદન, અક્ષત, પુષ્પ, વસ્ત્ર, ચંદરવો, ઘંટ, ધ્વજા વગેરે અનેક પવિત્ર દ્રવ્યોથી પૂર્વવત્ સિદ્ધાંત ગ્રંથની મહાપૂજા કરી.

એ પ્રમાણે ષટ્ખંડ આગમની ઉત્પત્તિનું વર્ણન પૂર્ણ કરીને હવે કષાયપ્રાભૃત સૂત્રોની ઉત્પત્તિનું વર્ણન કરીએ છીએ.

ઘણું કરીને શ્રીધરસેન આચાર્યના સમયમાં એક શ્રી ગુણધર નામે આચાર્ય થયા, એમને પાંચમા જ્ઞાનપ્રવાદપૂર્વના દશમ

---

૧. આ બીજા વર્ષના શ્રુતપંચમી હશે.

વસ્તુના ત્રીજા કષાયપ્રાભૃતનું જ્ઞાન હતું. શ્રી ગુણધર અને શ્રી ધરસેનાચાર્યની પૂર્વાપર ગુરૂપરંપરાનો ક્રમ અમે જાણતા નથી, કેમકે એની પરિપાટીને બતાવવાવાળા ગ્રંથો અને મુનિ-જનોનો અભાવ છે; તેથી એ વિષયમાં કાંઇ વીશેષ કહી શકતા નથી. શ્રી ગુણધર મુનીએ પણ વર્તમાન પુરૂષોની શકિતનો વિચાર કરીને કષાયપ્રાભૃત આગમ જેને કોઈ કોઇ દોષપ્રાભૃત પણ કહે છે, તે ૧૮૩ મૂળ ગાથા અને ૫૩ વિવરણ રૂપ ગાથાઓમાં બનાવ્યો. એ પછી ૧૫ મહાધિકારોમાં વિભાગ કરીને શ્રી નાગહસ્તિ અને આર્યમંક્ષુ મુનીઓ માટે એનું વ્યાખ્યાન કર્યું. પછી એ બન્ને મુનિઓની પાસે શાસ્ત્રનિપુણ શ્રી યતિવૃષભ નામના મુનિએ દોષપ્રાભૃતના ઉપલા સુત્રોનું અધ્યયન કરીને એની સૂત્રરૂપ ચૂર્ણીવૃત્તિ ૬૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ બનાવી. એ પછી એ સુત્રોનો પરિપૂર્ણપણે અભ્યાસ કરીને શ્રી ઉચ્ચારણાચાર્યે ૧૨૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ઉચ્ચારણ વૃત્તિ નામની ટીકા બનાવી. એ પ્રમાણે ગુણધર, યતિ વૃષભ, અને ઉચ્ચારણાચાર્યે કષાયપ્રાભૃતની ગાથા અને ઉચ્ચા-રણ વૃત્તિમાં ઉપસંહાર કર્યો.

એ પ્રમાણે ઉપલા બન્ને કર્મપ્રાભૃત અને કષાયપ્રાભૃત સિદ્ધાન્તોનું જ્ઞાન દ્રવ્ય [1]ભાવરૂપ પુસ્તકોથી અને ગુરૂ પરંપરા થી કુન્ડકુન્દપુરમાં ગ્રન્થ પરિકર્મ (ચૂલિકા–સૂત્ર) ના કર્તા શ્રી પદ્મમુનિને પ્રાપ્ત થયું. અને એમણે પણ છ ખંડોમાંથી પહેલા ત્રણ ખંડની ૧૨૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ટીકા રચી.

---

૧. તાડપત્ર અથવા કાગળ ઉપર લખેલાં પુસ્તકોને દ્રવ્ય પુસ્તક, અને એના કથનને ભાવ પુસ્તક કહે છે.

કેટલોક વખત વીત્યા પછી શ્રી શ્યામકુન્ડ આચાર્યે બન્ને આગમોને સંપૂર્ણ ધારણ કરી માત્ર એક છઠ્ઠા મહાબંધ ખંડ સિવાય બાકીના બન્ને પ્રાભૃતોની ૧૨૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ટીકા બનાવી. વળી એ વિદ્વાન આચાર્યે પ્રાકૃત, સંસ્કૃત, અને કર્ણાટક ભાષાની ઉત્કૃષ્ટ [1]પદ્ધતિ [ગ્રન્થપરિશિષ્ટ]ની રચના કરી.

એ પછી કેટલેકવખતે તુંબુલર ગામમાં તુમ્બુલર નામે આચાર્ય થયા, અને એમણે પણ છઠ્ઠા મહાબન્ધ ખંડને છોડી બાકીના બન્ને આગમોની કર્ણાટકીય ભાષામાં ૮૪૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ચૂડામણિ નામની વ્યાખ્યા રચી, પછી એમણે છઠ્ઠા ખંડ ઉપર પણ ૭૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ પંજિકા ટીકા ની રચના કરી.

કાલાન્તરે [3]તાર્કિકસૂર્ય શ્રી **સમન્તભદ્રસ્વામી**નો ઉદય થયો, તેમણે પણ એ બન્ને પ્રાભૃતોનું અધ્યયન કરીને પહેલા પાંચ ખંડોની ૪૮૦૦૦ શ્લોકમાં અતિશય સુંદર અને સુકોમલ સંસ્કૃત ભાષામાં ટીકા લખી તે પછી એમણે બીજા સિદ્ધાંતની વ્યાખ્યા લખવાનો પણ પ્રારંભ કર્યો હતો, પણ દ્રવ્યાદિ શુધ્ધિકરણ પ્રયત્નોના અભાવથી એમને એક સધર્મી (મુનિ)એ નિષેધ કર્યો, તેથી તે લખી શકાઇ નહિ.

---

૧ હેમકોષમાં પદ્ધતિનો અર્થ ગ્રન્થપરિશિષ્ટ લખ્યો છે. એમ જણાય છે કે એ આચાર્યે ઉકત ભાષાઓના વ્યાકરણના પરિશિષ્ટ ગ્રન્થ બનાવ્યા છે. અને તેથી એ પદ્ધતિ શબ્દ એ ગ્રન્થોનો સંબંધ રાખે છે. ઇતિહાસકારોનો પણ એવો મત છે, કે કર્ણાટકી ભાષાનું વ્યાકરણ જૈન રૂષિઓએ બનાવ્યું છે.

૩. મૂળ પુસ્તકમાં આસન્ધ્યાપલરિ એ પદ મૂકેલું છે પણ તે ઠીક સમજાતું નથી, કેમકે તે તો કોઇ નગર કે ગામનું નામ છે, કે જ્યાં સમન્તભદ્રસ્વામી થયા હતા.

આ પ્રમાણે વ્યાખ્યાન ક્રમ (ટીકાદિ) થી તથા ગુરૂપરંપરા થી એ બન્ને સિદ્ધાંતોનો બોધ અતિક્ષય તિક્ષ્ણ બુધ્ધિશાળી શ્રી શુભનન્દિ અને રવિનન્દિ મુનિને પ્રાપ્ત થયો. એ બન્ને મહામુનિ ભીમરથી અને કૃષ્ણમેણા નદીઓની વચ્ચે આવેલા રમણિય ઉત્કલિકા ગામની પાસે સુપ્રસિધ્ધ અગણબલ્લી ગામમાં રહ્યા હતા. એમની પાસે રહીને શ્રી વપ્પદેવગુરૂએ બન્ને સિદ્ધાંતોને શ્રવણ કર્યા, અને પછી તેવડે ઉત્પન્ન થયેલા જ્ઞાનથી એમણે મહાબન્ધ ખંડને છોડી બાકીના પાંચ ખંડો ઉપર વ્યાખ્યાનપ્રજ્ઞપ્તિ નામની વ્યાખ્યા બનાવી, જેમાં મહાબન્ધનો પણ સંક્ષેપમાં સમાવેશ કરી દીધો. એ પછી કષાયપ્રાભૃત ઉપર પ્રાકૃત ભાષામાં ૬૦૦૦૦ અને માત્ર મહાબન્ધ ખંડ ઉપર ૮૦૦૫ શ્લોક પ્રમાણ બે વ્યાખ્યાઓ રચી.

કેટલોક વખત પછી ચિત્રકૂટપુર નિવાસી શ્રીમાન [1]એલાચાર્ય સિદ્ધાંત તત્વોના જાણવાવાલા થયા, અને એમની પાસે શ્રી વીરસેનાચાર્યે સમસ્ત સિદ્ધાંતનું સંમ્પૂર્ણ અધ્યયન કર્યું, અને પ્રથમના નિબંધન વગરે આઠ અધિકારો લખ્યા. પછી ગુરૂ ભગવાનની આજ્ઞાથી ચિત્રકૂટ છોડી તેઓ વાટ ગામમાં પહોંચ્યા, ત્યાં આનતેન્દ્રના બનાવેલા જીન મન્દિરમાં બેસી વ્યાખ્યાન પ્રજ્ઞપ્તિ જોઇને એમણે પુર્વના છ ખંડોમાંથી પ્રથમ બન્ધનાદિક અઢાર અધિકારોમાં સત્કર્મ નામનો ગ્રંથ બનાવ્યો, અને પછી છ ખંડો ઉપર ૭૨૦૦૦ શ્લોકમાં સંસ્કૃત પ્રાકૃત મિશ્ર ભાષામાં ધવલ નામની ટીકા બનાવી, ત્યાર પછી કષાયપ્રાભૃતના ચારે ભેદો ઉપર જયધવલ નામની ૨૦૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ટીકા

---

૧ શ્રી કુન્દકુન્દાચાર્યનું પણ બીજું નામ એલાચાર્ય છે, એ ૮૪ પ્રાભૃત ગ્રંથોના કર્તા કુન્દકુન્દાચાર્યથી જુદા છે.

લખીને સ્વર્ગવાસી થયા. એમની પછી એમના પ્રિય શિષ્ય શ્રી જયસેનગુરૂએ ૪૦૦૦૦ શ્લોકવધારે બનાવી ગુરૂની જયધવલટીકાને પૂર્ણ કરી. એ પ્રમાણે જયધવલ ટીકા બધા મળીને ૬૦૦૦૦ શ્લોકોમાં પૂર્ણ થઇ છે.

આ પ્રમાણે શ્રી ઇન્દ્રનન્દિ યતિપતિએ ભવ્ય જનોને માટે શ્રુત પંચમીને દિવસે રૂષિયો દ્વારા વ્યાખ્યાન કરવાને માટે આ શ્રુતપંચમીમહાત્મ્યનું નિરૂપણ કર્યું છે. એમાં અમારી અતિ અલ્પ બુદ્ધિને લીધે આગમની વિરૂદ્ધ કાંઇ લખાઇ ગયું હોય, તો આગમ તત્વ જાણવાવાળા જ્ઞાની પુરૂષોએ તે સંબંધી સંશોધન કરી શુદ્ધ કરવા કૃપા કરવી.

ઉપરોકત મૂળ ગ્રન્થ બે અનુષ્ટુપ, ૧ શાર્દુલવૃ-ત, અને ૧૮૧ આર્યાવૃ-તો દ્વારા એકંદર ૨૦૭ શ્લોક સંખ્યામાં આ ગ્રંથ પૂર્ણ કરેલો છે.

॥ इति श्रुतपंचमी महात्म्य संपूर्णम् ॥

॥ श्री वितरागाय नमः ॥

श्री श्रुत स्कंध पुजा.

शार्दूलविक्रीडितम् ।

अर्हत्सिद्धगुरूपपाठकमहासाधून्समाराध्यस-
द्भारत्युत्तमपादपद्मयुगलं मूर्ध्ना प्रणम्य त्रिधा ।
विद्यानन्द्यकलङ्कपूज्यचरणत्रैविद्यविद्यास्पद-
श्रीमत्स्वामिसमन्तभद्रमवतार्यार्चे श्रुतस्कन्धकम् ॥ १ ॥

इति श्रुतस्कन्धपूजाप्रतिज्ञानाय श्रुतस्कन्धोपरि पुष्पाञ्जलिंक्षिपेत् ।

आर्या.

मतिमूलं लब्ध्यक्षरमुखप्रकाण्डं सदङ्गशाखाढ्यम् ।
शब्ददलं चार्थफलं प्रशमच्छायं श्रये श्रुतस्कन्धम् ॥ २ ॥

ओं ह्रीं श्रुतस्कन्धस्वामिन्नत्र एहि एहि । संवौषट् । आह्वाननम् ।

ओं ह्रीं श्रुतस्कन्धस्वामिन्नत्र तिष्ठ तिष्ठ । ठः ठः । स्थापनम् ।

ओं ह्रीं श्रुतस्कन्धस्वामिन्मम सन्निहितो भव भव वषट् सन्निधापनम् ॥

अथ साधुचरणकथकं सहस्रमष्टादशाहतं सुदयम् ।
सुपदामाचाराङ्गं सदङ्गमर्चाम्युदकमुख्यैः ॥ ३ ॥

ओं ह्रीं आचाराङ्गाय जलं निर्वपामीति स्वाहा ।

ओं ह्रीं आचाराङ्गाय चंदनं निर्वपामीति स्वाहा ।

ओं ह्रीं आचाराङ्गाय अक्षतान् निर्वपामीति स्वाहा ।

ओं ह्रीं आचाराङ्गाय पुष्पं निर्वपामीति स्वाहा ।
ओं ह्रीं आचाराङ्गाय नैवेद्यं निर्वपामीति स्वाहा ।
ओं ह्रीं आचाराङ्गाय दीपं निर्वपामीति स्वाहा ।
ओं ह्रीं आचाराङ्गाय धूपं निर्वपामीति स्वाहा ।
ओं ह्रीं आचाराङ्गाय फलं निर्वपामीति स्वाहा ।
ओं ह्रीं आचाराङ्गाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

सम्यग्ज्ञानसुविनयच्छेदोपस्थापनाक्रियावरदम् ।
सूत्रकृतं षट्त्रिंशत्सहस्रपदमर्चयामि गन्धाद्यैः ॥ ४ ॥

ओं ह्रीं सूत्रकृताङ्गाय [१]अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

षड्द्रव्यैकाद्युत्तरस्थानव्याख्यानकारकं स्थानम् ।
द्वाचत्वारिंशत्पदसहस्रमर्चामि वारिमुखैः ॥ ५ ॥

ओं ह्रीं स्थानाङ्गाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

धर्माधर्मजगत्वं जीवं चैकं त्रिनान्त्यमाद्यमिमम् ।
द्वीपं सर्वार्थकरं विमानमपि वापिकां सुविस्ताराम् ॥ ६ ॥
नान्दीश्वरीं च कालं भवं च भावं निरूपयाद्विशदम्
समवायाङ्गं चार्चे लक्षचतुःषष्ठिमित्सहस्रपदम ॥ ७ ॥

ओं ह्रीं समवायाङ्गाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

जीवोऽस्ति वेति सूरिप्रश्नसहस्रं प्रवक्ति षष्ठिगुणम् ।
लक्षद्वयाष्टाविंशति सहस्रपदपद्धतिर्यत्र ॥ ८ ॥

[१] દરેક શ્લોક સાથે ઉપરપ્રમાણે દરેક દ્રવ્ય જુદું જુદું ચઢાવવાનું છે પણ જો એટલો અવકાશ ન હોય તો દરેક ઠેકાણે એવડો અર્ઘ્ય ચઢાવવો.

व्याख्या प्रज्ञप्तिरिमां यजामि जलचन्दनाक्षतप्रसवैः
चरुदीपधूपसुफलैर्विमुक्तिफलहेतवे सततम् ॥ ९ ॥

ओं ह्रीं व्याख्याप्रज्ञप्तये अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

जिनपतिगणपतिप्रश्नकथज्ञातृकथापंचलक्षपदसहिता
षट्पंचाशत्सत्पदसहस्रप्रमिता च पूज्यते सुबुधैः ॥ १० ॥

ओं ह्रीं ज्ञातृकथांगाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

लक्षैकादशसप्ततिसहस्रपदसंयुतं यजामि सदा ।
आन्हिकसद्व्रतकथकं विनयेनोपासकाध्ययनम् ॥ ११ ॥

ओं ह्रीं उपासकाध्ययनाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

शून्यत्रयाष्टनेत्रत्रिनेत्रमर्चामि चान्तकृद्दशकम् ।
उपसर्गादाप्तशिवं प्रतितीर्थं चान्तकृद्दचकम् ॥ १२ ॥

ओं ह्रीं अन्तकृद्दशांगाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

द्विनवतिलक्षचतुर्युतचत्वारिंशत्सहस्रपदसहितम् ।
तद्वदनुत्तरपददं यजाम्यनुत्तरजनुर्दशकम् ॥ १३ ॥

ओं ह्रीं अनुत्तरोपपादकदशांगाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

लक्षत्रिनवतिषोडशसहस्रपदसत्पदं जलप्रमुखैः ।
नष्टमुष्ट यादिकथकं प्रश्नव्याकरणमिदमर्चे ॥ १४ ॥

ओं ह्रीं प्रश्नव्याकरणांगाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

उदयोदीरणसत्ताविचारकं कर्मणां यजामि मुदा ।
नित्यं विपाकसूत्रं कोटिपदं चतुरशीतिलक्षपदम् ॥ १५ ॥

ओं ह्रीं विपाकसूत्रांगाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

इत्येकादशसर्वविरत्मकथितान्यंगानि यः पूजये-
द्द्रव्यो भूरिसुगन्धपुष्पनिचयैर्भक्त्या जिनोक्तौ रतः।
स स्यात्कर्मकलंकपंकरहितो भव्याब्जसम्बोधने
हंसः शंसित एव कर्मकुरिपुध्वंसैकशूरोजिनः ॥ १६ ॥

ओं ह्रीं एकादशांगेभ्यः पूर्णार्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा।

[अथ दृष्टिवादनामधेयं द्वादशमंगं पञ्चप्रकारं पूज्यते ।

तत्र प्रथमप्रकारे पञ्चप्रकाराः पूज्यन्ते ।]

चन्द्रायुर्गतिविभवप्ररूपिका पञ्चपदसहस्रयुता ।
षट्त्रिंशल्लक्षपदा चन्द्रप्रज्ञप्तिरिज्येत ॥ १७ ॥

ओं ह्रीं चन्द्रप्रज्ञप्तये अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

त्रिसहस्रलक्षपंचकपदकलिताललितशब्दसुविचित्रा ।
सूर्यायुरादिकथिका सूर्यप्रज्ञप्तिरर्च्येत ॥ १८ ॥

ओं ह्रीं सूर्यप्रज्ञप्तये अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

लक्षत्रयं सपादं सुपदानां यत्र जिनवरोद्दिष्टम ।
तद्वर्णना च जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिरर्ह्येत ॥ १९ ॥

ओं ह्रीं जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तये अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

द्वापंचाशल्लक्षा षट्त्रिंशत्पदसहस्रयुक्तियुता ।
सर्वद्वीपाब्धिगता प्रज्ञप्तिर्द्वीपसागरांज्या मे ॥ २० ॥

ओं ह्रीं द्वीपसागरप्रज्ञप्तये अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

पदचतुरशीतिलक्षा षट्त्रिंशत्पदसहस्रसम्मिलिता ।
षड्द्रव्यरूपिताद्या व्याख्याप्रज्ञप्तिरिह पूज्या ॥ २१ ॥

ओं ह्रीं व्याख्याप्रज्ञप्तये अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

इत्येवं परिकर्म शर्मकरणं भव्यात्मनां पंचधा
व्याख्यातं च समर्चितं च विनयाद्विज्ञानरत्नास्पदम् ।
अस्मै योऽर्घ्यमनर्घमर्पयति ना पूर्णं जलाद्यष्टभि-
र्द्रव्यैर्नव्यवधूमिवाश्रयति संशूरः स मुक्तिश्रियम् ॥ २२ ॥

ओं ह्रीं पञ्चप्रकाराय परिकर्मणे महार्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

कर्तृत्वादि विधानं भूतोद्भवनादिनिन्दनं सूत्रम् ।
लक्षाष्टाशीतिपदं जीवस्यार्चामि गन्धाद्यैः ॥ २३ ॥

ओं ह्रीं सूत्राय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

श्रीमन्महापुराणं त्रिषष्ठिसत्पुरुषचारुचरितकथम् ।
बोधिसमाधिनिधानं पदपंचसहस्रमर्चेऽहम् ॥ २४ ॥

ओं ह्रीं प्रथमानुयोगाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

अथ पूर्वगते भेदे प्रथमं पूर्वं भवेच्च कोटिपदम् ।
वस्तुत्पादादिकथं नाम्नोत्पादं समर्हामि ॥ २५ ॥

ओं ह्रीं उत्पादपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

षण्णवतिलक्षसुपदं मुनिमानसरत्नकांचनाभरणम् ।
अङ्गाग्रार्थनिरूपकमर्च्यं चाग्रायणीयमिदम् ॥ २६ ॥

ओं ह्रीं अग्रायणीयपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

पदसप्ततिलक्षपदं श्रीमत्तीर्थंकरान्तबलकथकम् ।
महयामि मलयजाद्यैः पुरुवीर्यानुप्रवादमिदम् ॥ २७ ॥
ओं ह्रीं वीर्यानुप्रवादपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

वस्त्वस्तिनास्तिचोति प्ररूपकं षष्ठिलक्षपदविशदम् ।
अंचामि वंचितापच्चादस्तिनास्तिप्रवादमिदम् ॥ २८ ॥
ओं ह्रीं अस्तिनास्तिप्रवादपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

अष्टज्ञानतदुद्भमहेत्वाधारप्ररूपकं प्रयजे ।
ज्ञानप्रवादपूर्वं कोटिपदं हीनमेकेन ॥ २९ ॥
ओं ह्रीं ज्ञानप्रवादपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

वर्णस्थानाद्विखमुखजन्तुवचोगुप्तिसंस्कृतिप्रकटम् ।
सत्यप्रवादमर्चे षट्पदयुतकोटिपदसुमितम् ॥ ३० ॥
ओं ह्रीं सत्यप्रवादपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ॥

ज्ञानाद्यात्मककर्तृत्वादियुतात्मस्वरूपकथकामिमम् ।
आत्मप्रवादमर्चे षड्विंशतिकोटिपदमुपदम् ॥ ३१ ॥
ओं ह्रीं आत्मप्रवादपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

बन्धोदयोपशमनोदीरणानिर्जरणमपि च कर्मततेः ।
कर्मप्रवादमर्चे अशीतिलक्षाग्रकोटिपदम् ॥ ३२ ॥
ओं ह्रीं कर्मप्रवादपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

प्रत्याख्यानं द्रव्ये पर्याये चापि यत्र निश्चलनम् ।
प्रत्याख्यानमिहार्चे तत्सततं चतुरशीतिलक्षपदम् ॥ ३३ ॥

ओं ह्रीं प्रत्याख्यानपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

पंच च सप्त च गुरवः क्षुद्रा विद्या श्च यत्र शतसंख्याः

दशलक्षपदं कोटया महाविद्यानुप्रवादमिदम् ॥ ३४ ॥

ओं ह्रीं विद्यानुप्रवादपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

अर्हच्चक्रयादिशुभव्यावर्णनमत्र यत्र पूज्यमिदम् ।

षड्विंशतिकोटिपदं कल्याणं नाम तत्सुधियाम् ॥ ३५ ॥

ओं ह्रीं कल्याणपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

अष्टांगवैद्यविद्या गारुडविद्या च मन्त्रतन्त्रगता ।

प्राणावायं च यजे दशकोटिपदं त्रिकोटिपदम् ॥

ओं ह्रीं प्राणावायपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

छन्दोऽलङ्कारकलामहास्पदंसकलविन्मुखादुदितम् ।

क्रियाविशालं चालं नवकोटिपदं सदैव यजे ॥ ३७ ॥

ओं ह्रीं क्रियाविशालपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

सार्द्धद्वादशकोटीपदप्रमाणं गणन्ति यतिवृषभाः ।

तल्लोकविन्दुसारं लोकाग्रसुखप्रदं प्रयजे ॥ ३८ ॥

ओं ह्रीं लोकविन्दुसारपूर्वाय अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

शार्दूलविक्रीडितम्

पूर्वाण्यत्र चतुर्दशेति गदितान्यर्हद्भिरागश्च्युतै-

रिष्ट्वा यो विधिपूर्वकं बुधजनश्चार्घेण संयोजयेत् ।

स श्रीपालउदारमारसुकृतत्रैलोक्यपूज्यं पदं

लब्ध्वा सिद्धिपदं लभेत दुरघं दूरं च शूरो यजेत् ॥ ३९ ॥

ओं ह्रीं चतुर्दशपूर्वेभ्यो महार्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ॥

खखनेत्ररन्ध्रवसुनवखनेत्रपदसंयुता मता महताम् ।
स्याच्चूलिकाजलगता जलादिभिः पूज्यतेसततम् ॥ ४० ॥

ओं ह्रीं जलगतायै चूलिकायै अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ॥

तद्द्विपदमानसहितासुचूलिकास्थलगतासुमन्त्राद्यैः
स्थलगमनकार्यसारा समर्च्यते गन्धतोयाद्यैः ॥ ४१ ॥

ओं ह्रीं स्थलगतायै चूलिकायै अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ॥

इन्द्रजालादिमन्त्रा मायाश्रितचूलिका चमत्कृतिका
पूर्वोक्तपदसमाना जलदलतान्तादिभिः पूज्या ॥ ४२ ॥

ओं ह्रीं मायागतायै चूलिकायै अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ॥

गगनगमनादिमन्त्राकाशगताचूलिकाप्रतिवार्तिका
भुवनवरचन्दनाद्यैःसमर्च्यतेचतुरनरानिकरैः ॥ ४३ ॥

ओं ह्रीं आकाशगतायै चूलिकायै अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

द्वीपद्विपनरसुरवररूपविधात्री सुमन्त्रतन्त्राद्यैः ।
उपरिपरिकथितमाना रूपगताचूलिका चर्च्या ॥ ४४ ॥

ओं ह्रीं रूपगतायै चूलिकायै अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ॥

शार्दूलविक्रीडितम् ।

इत्येवं घनपुष्पचन्दनलसच्छालीयसतण्डुलैः
सौरभ्याधिकपुष्पचारुचरुसद्दीपौघधूपैः फलैः ।

दूर्वास्वस्तिकपूर्वकैश्च रचितं रक्षोघ्नभूषं ददे
चूलाभ्योऽर्घ्यमनर्घसम्पादिशुभश्रीपालजैनालये ॥ ४९ ॥

ओं ह्रीं जलस्थलमायाकाशरूपगताभ्यश्चूलिकाभ्यो महार्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ॥

सत्सामायिकसंस्तवौ जिनवरे स्याद्वन्दना च प्रति-
क्रान्तिर्वैनायिकं यथार्थमुदितं दीक्षादिसत्कर्मणः ।
वक्तस्यात्कृतिकर्म च द्रुमसुमादीनां दशानां मिदां
स्याद्वैकालिकमेतदादियतिनामाचारशेषाश्रयम् ॥
भिक्षूणामुपसर्गतत्फलकथं शास्त्रं प्रकीर्णाष्टमं ।
नाम्नाभाणि तदुत्तराध्ययनकं योग्यान्यया शोधनम् ।
तत्कल्पव्यवहारमार्हतयातिव्रातस्य पुण्यास्पदं
कल्पाकल्पमयोग्ययोग्यकथकंकालाद् द्विधालिंगिनां ।
दीक्षाशिक्षणभावनात्मविलसत्संस्कारवर्यार्थवत्
साधूनां गणपोषणादि च महाकल्पं ब्रवीति ध्रुवम् ।
देवत्वाप्ति च पुण्डरीकममरैतत्कामिनीकृन्महा
शद्वाग्रं किल पुण्डरीकमुदिता चाशीतिकाशोधनं॥
तद्ग्रन्थः खलु पंचविंशतिगुणं लक्षं सहस्रत्रयं
त्रीण्येवात्रशतान्यशीतिसहितानित्रिश्चपञ्चाक्षरैः ।
शास्त्रं चैतदिहप्रकीर्णकमिति द्विः सप्तसंख्यं ददे
तस्मै चार्घ्यमनर्घयुक्तिपदवीदीपायासिद्धिश्रिये ॥

ओं ह्रीं चतुर्दशप्रकीर्णकेभ्यो अर्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ॥ ४९ ॥

अथ जयमाला ।

गुणरत्ननिधानं कृतिमन्मानं सकलविमलकेवलसदृशम् ।
श्रुतममलमुदारं त्रिभुवनसारं संस्तवीमि विनयादनिशम् ॥ १ ॥

जिनेन्द्रस्य वार्जातसंजातमर्थं
समुद्योतयन्तं समुद्‌धं समर्थम् ।
समेयाक्षरं चाप्यमेयार्थभारं
श्रुतस्कन्धमीडे त्रिलोकैकसारम् ॥ २ ॥

फलं सद्व्रतानां तपःसन्ततीनां
सुनिर्दूषणं भूषणं हृद्यतीनाम् ।
महातीर्थभूतं प्रपूतावतारं
श्रुतस्कन्धमीडे त्रिलोकैकसारम् ॥ ३ ॥

महाश्वभ्रपाते कराल्म्बदानं
सतां केवलज्ञानसम्पन्निदानम् ।
विमुक्त्यङ्गनाकण्ठशृङ्गारहारं
श्रुतस्कन्धमीडे त्रिलोकैकसारम् ॥ ४ ॥

सुविद्वज्जनानां सुराधिशमानं
समस्तं शुभं वस्तु नैतत्समानम् ।
चिदानन्दशुद्धात्मसद्ध्यानतारं
श्रुतस्कन्धमीडे त्रिलोकैकसारम् ॥ ५ ॥

अमुष्यार्चया शत्रवो यान्ति नाशं
समाप्नोति चानन्तमत्रापि ना शम् ।

किमन्येन वाग्जालवादेन वारं
श्रुतस्कन्धमीडे त्रिलोकैकसारम् ॥ ६ ॥

प्रचण्डापि किं डाकिनी शाकिनीयं
विधत्ते भयं क्रूरकर्माविनेयम् ।
ग्रहः पीडयत्यत्र भक्तिप्रकारं
श्रुतस्कन्धमीडे त्रिलोकैकसारम् ॥ ७ ॥

सुवन्ध्यापि नारी लभेतात्मजातं
न दुर्भिक्षमारीतिकोपात्मघातम् ।
निरीक्षेत जन्तुः स्मृतेरस्य चारं
श्रुतस्कन्धमीडे त्रिलोकैकसारम् ॥ ८ ॥

निमज्जोज्ज्वले स्वधुनीनां जले त्वं
किमेषि त्रिनेत्रादिकेष्टया महत्वम् ।
विनैतं न चाप्नोषि संसारपारं
श्रुतस्कन्धमीडे त्रिलोकैकसारम् ॥ ९ ॥

अघार्कप्रतापेन चेत्पीडितात्मा
फलार्थी च पीयूषपानेच्छुकात्मा ।
अरे दुर्मते मुञ्च मिथ्याविचारं
श्रुतस्कन्धमीडे त्रिलोकैकसारम् ॥ १० ॥

सुदेवेन्द्रकीर्तिश्च विद्यादिनन्दी
गरीयान् गुरुर्मेऽर्हदादिप्रवन्दी ।

तयोर्विद्धि मां मूलसङ्घे कुमारं
श्रुतस्कन्धमीडे त्रिलोकैकसारम् ॥ ११ ॥

घत्ता ।

सम्यक्त्वसुरत्नंसद्व्रतयत्नंसकलजन्तुकरुणाकरणम्
श्रुतसागरमेतं भजत समेतं निखिलजगत्परितः शरणम्
॥ १२ ॥

ओं ह्रीं श्रीश्रुतस्कन्धाय प्रक्षीणकर्मबन्धाय महार्घ्यं निर्वपामीति स्वाहा ।

ओं ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनि भगवति सरस्वति ह्रीं नमः ।

(आ जाप्य मंत्र १०८, २१ अथवा ९ वखत जपवो)

पूजितोऽयं श्रुतस्कन्धो ददातु तव वाञ्छितम् ।
शान्तिरस्तु नृपादीनां चतुर्विधगणस्य च ॥

(इत्याशीर्वादः ।)

इतिश्रीश्रुतस्कन्धपूजाविधिः समाप्तः ।

ॐ

॥ सरस्वती पूजा ॥

॥ दोहा ॥

जनम जरा मृति क्षय करै, हरै कुनय जडरीति ।
भवसागरसों ले तिरै, पूजें जिनवचप्रीति ॥ १ ॥

ॐ ह्रीं श्रीजिनमुखोद्भव सरस्वतिवाग्वादिनि । अत्र अवतर अवतर । संवौषट् आह्वाननम् । अत्र तिष्ठ तिष्ठ ठः ठः स्थापनम् । अत्र मम संन्निहिता भवभव वषट् सन्निधापनम् ॥

त्रिभंगी

क्षीरोदधि गंगा, विमल तरंगा, सलिल अभंगा, सुखसंगा । भरि कंचनझारी, धार निकारी, तृषानिवारी, हित चंगा ॥ तीर्थंकरकी धुनि, गनधरने सुनि, अंग रचे चुनि, ज्ञानमई । सो जिनवरबानी, शिवसुख-दानी, त्रिभुवन मानी, पूज्य भई ॥ २ ॥

ॐ ह्रीं श्रीजिनमुखोद्भवसरस्वतीदेव्यै जलं निर्वपामीति स्वाहा ॥

करपूर मंगाया, चन्दन आया, केशर लाया, रंग भरी ।
शारदपद बंदौं, मन अभिनंदौं, पापनिकंदौं, दाह हरी ॥
॥ तीर्थं० सो० ॥ २ ॥

ॐ ह्रीं श्रीजिनमुखोद्भवसरस्वतीदेव्यै चन्दनं निर्वपामीति स्वाहा ॥

सुखदासकमोदं, धारममोदं, अतिअनुमोदं, चंदसमं ।
बहुभक्ति बढ़ाई, कीरति गाई, होहु सहाई, मात ममं ॥
॥ तीर्थ० सो० ॥ ३ ॥

ॐ ह्रीं श्रीजिनमुखोद्भवसरस्वतीदेव्यै अक्षतान् निर्वपामीति ॥

बहुफूलसुवासं, विमलप्रकाशं, आनँदरासं, लाय धरे ।
मम काम मिटायो, शील बढ़ायो, सुखउपजायो, दोष हरे ॥
॥ तीर्थ० सो० ॥ ४ ॥

ॐ ह्रीं श्रीजिनमुखोद्भवसरस्वतीदेव्यै पुष्पं निर्वपामि ॥

पकवान बनाया, बहुघृत लाया, सबविधि भाया, मिष्ट महा ।
पूजूं थुति गाऊं, प्रीति बढ़ाऊं, क्षुधा नशाऊं हर्ष लहा ॥
तीर्थ० सो० ॥ ५ ॥

ॐ ह्रीं श्रीजिनमुखोद्भवसरस्वतीदेव्यै नैवेद्यं निर्वपामि ॥

करि दीपक ज्योतं, तमछय होतं, ज्योति उदोतं, तुमहिं चढ़ैं ।
तुम हो परकाशक, भरमविनाशक, हम घटभासक, ज्ञान बढ़ैं ।
॥ तीर्थ० सो० ॥ ६ ॥

ॐ ह्रीं श्रीजिनमुखोद्भवसरस्वतीदेव्यै दीपं निर्वपामि ॥

शुभगंध दशोंकर, पावकमें धर, धूप मनोहर, खेवत हैं ॥
सब पाप जलावैं, पुण्य कमावैं, दास कहावैं, सेवत हैं ॥
॥ तीर्थ० सो० ॥ ७ ॥

ॐ ह्रीं श्रीजिनमुखोद्भवसरस्वतीदेव्यै धूपं निर्वपामि ॥

बादाम छुहारी, लौंग सुपारी, श्रीफलभारी, ल्यावत हैं।
मनवांछित दाता, मेंट असाता, तुम गुन माता, गावत हैं ॥
॥ तीर्थं० सो० ॥ ८ ॥

ॐ ह्रीं श्रीजिनमुखोद्भवसरस्वतीदेव्यै फलं निर्वपामि ॥

नयननसुखकारी, मृदुगुनधारी, उज्ज्वलभारी, मोल धरै ।
शुभगंधसम्हारा, वसननिहारा, तुमतरधारा, ज्ञानकरै ॥
॥ तीर्थं० सो० ॥ ९ ॥

ॐ ह्रीं श्रीजिनमुखोद्भवसरस्वतीदेव्यै वस्त्रं निर्वपामि ॥

जलचंदन अक्षत, फूल चरोंचत, दीपधूपअति फल लावैं ।
पूजाको ठानत, जो तुम जानत, सो नर द्यानत, सुख पावै ।
॥ तीर्थं० सो० ॥ १० ॥

ॐ ह्रीं श्रीजिनमुखोद्भवसरस्वतीदेव्यै अर्घ्यं निर्वपामि ॥

अथ जयमाला ।

॥ सोरठा ॥

ओंकार धुनिसार, द्वादशांग वाणी विमल ।
नमौं भक्ति उरधार, ज्ञान करै जड़ता हरै ॥ १ ॥

बेसरी ।

पहेला आचारांग बखानो । पद अष्टादश सहस प्रमानो ॥ दूजा सूत्रकृतं अभिलाषं । पद छत्तीस सहस गुरु भाषं ॥ १ ॥ तीजा ठाना

अंग सुजानं । सहस बियालिस पदसरधानं ॥ चौथो समवायांग निहारं। चौसठ सहस लाख इकधारं ॥ २ ॥ पंचम व्याख्या प्रगपति दरशं । दोय लाख अट्ठाइस सहसं ॥ छट्ठा ज्ञातृकथा विसतारं । पांचलाख छप्पन हजारं ॥ ३ ॥ सप्तम उपासकाध्ययनंगं । सत्तर सहस ग्यारलख भंगं ॥ अष्टम अंतकृतं दस ईसं । सहस अठाइस लाख तेईसं ॥ ४ ॥ नवम अनुत्तर अंग विशालं । लाख बानवें सहस चवालं ॥ दशम प्रश्न व्याकरण विचारं । लाख तिरानवें सोल हजारं ॥ ५ ॥ ग्यारम सूत्र विपाक सो भाखं । एक कोड चौरासी लाखं ॥ चार कोडि अरु पन्द्रह लाखं । दो हजार सब पद गुरुशाखं ॥ ६ ॥ द्वादश दृष्टिवाद पनभेदं। इकसी आठ कोडि पद वेदं ॥ अठसठलाख सहस छप्पन हैं । सहित पंचपद मिथ्याहन हैं ॥ ७ ॥ इक सो बारह कोड़ि बखाने । लाख तिरापी उपर जाने ॥ अठावन सहस पंच अधिकाने । द्वादश अंग मात्र पद माने ॥ ८ ॥ इकावन कोडि आठ ही लाखं । सहस चुरासी छहसौ भाखं ॥ साडे इकीस शिलोक बताये । एक एक पदके ये गाये ॥ ९ ॥

घत्ता ।

जा बानीके ज्ञानसों, सूझै लोक अलोक ।
'द्यानत' जग जयवंत हो, सदा देत हूं धोक ॥ १ ॥

ॐ ह्रीं श्रीजिनमुखोद्भतसरस्वत्यै देव्यै पूर्णार्घ्यं निर्वपामि ॥

इति सरस्वती पूजा समाप्ता ॥

स्वर्गीय कविवर पं० बनारसीदास कृत

शारदाष्टक

वस्तुछंद ।

नमो केवल नमो केवलरूप भगवान ।
मुख ओंकार धुनि सुनि अर्थ गणधर विचारै ।
रचि आगम उपदिशै भविक जीव संशय निवारै ॥
सो सत्यारथ शारदा, तासु भक्ति उर आन ।
छंद भुजंगप्रयातमें, अष्टक कहौं बखान ॥ १ ॥

भुजंगप्रयात ।

जिनादेश जाता जिनेंद्रा विख्याता ।
विशुद्ध प्रबुद्धा नमो लोकमाता ॥
दुराचार दुर्नैहरा शंकरानी ॥
नमो देवि वागेश्वरी जैनबानी ॥ २ ॥
सुधा धर्म संसाधनी धर्मशाला ।
सुधा तापनिर्नाशनी मेघमाला ॥
महामोहविध्वंसनी मोक्षदानी ।
नमो देवि वागेश्वरी जैनवानी ॥ ३ ॥
अखै वृक्ष शाखा व्यतीताभिलाखा ।

कथा संस्कृता प्राकृता देश भाखा ॥
चिदानंद भूपालकी राजधानी ।
नमो देवि वागेश्वरी जैनबानी ॥ ४ ॥

समाधान रूपा अनूपा अछुद्रा ।
अनेकान्तधा स्याद्‌वादांकमुद्रा ॥
त्रिधा सप्तधा द्वादशांगी बखानी ।
नमो देवि वागेश्वरी जैनबानी ॥ ५ ॥

अकोपा अमाना अदंभा अलोभा ।
श्रुतज्ञानरूपी मतिज्ञान शोभा ॥
महापावनी भावना भव्य मानी ।
नमो देवि वागेश्वरी जैनबानी ॥ ६ ॥

अतीता अजीता सदा निर्विकारा ।
विषै वाटिका खंडिनी खड़्गधारा ॥
पुरापाप विक्षेप कर्तृ कृपानी ।
नमो देवि वागेश्वरी जैनबानी ॥ ७ ॥

अगाधा अबाधा निरंध्रा निराशा ।
अनंता अनादीश्वरी कर्मनाशा ॥
निशंका निरंका चिदंका भवानी ।
नमो देवि वागेश्वरी जैनबानी ॥ ८ ॥

अशोका मुदेका विवेका विधानी ।
जगज्जंतुमित्रा विचित्रावसानी ॥
समस्तावलोका निरस्ता निदानी ॥
नमो देवि वागेश्वरी जैनवानी ॥ ९ ॥

वस्तुछंद ।

जैनवाणी जैनवाणी सुनहि जे जीव ।
जे आगमरूचि धरें जे प्रतीति मनमाहि आनहि ।
अवधारहिं जे पुरुष समर्थ पद अर्थ जानहि ॥
जे हित हेतु बनारसी, देहिं धर्म उपदेश ।
ते सब पावहिं परम सुख, तज संसार कलेश ॥ १० ॥

इति शारदाष्टक ।

देवरी निवासी कवि—नाथूरामप्रेमी कृत

सरस्वतीस्तवन ।

शिखरिणी ।

जगन्माता ख्याता जिनवरमुखांभोजउदिता ।
भवानी कल्याणी मुनिमनुजमानी प्रमुदिता ॥
महादेवी दुर्गा दरनि दुखदाई दुरगति ।
अनेका एकाकी द्वययुतदशांगी जिनमती ॥ १ ॥

कहैं मातः ! तो कों यदपि सब ही नादिनिधना।
कथंचित् तौ भी तू उपजि विनशै यों विवरना ॥
धरे नाना जन्म प्रथमजिनके बाद अबलों।
भयो त्यों बिच्छेद-प्रचुर तुव लाखों बरपलों ॥ २ ॥
महावीरस्वामी जब सकल ज्ञानी मुनि भये।
विडौजाके लाये समवसृतमें गौतम गये ॥
तबै नौकारूपा भवजलधि माहीं अवतरी।
अरूपा निर्वर्णा विगतभ्रम सांची सुखकरी ॥ ३ ॥
करैं जैसें मेघध्वनि मधुर त्यों ही निरखरी।
खिरी प्यारी प्यारी प्रानी ग्रहण निजभाषामहँ करी ॥
गणेशोंने झेली बहुत दिन पाली मुनिवर।
रही थी पै तौलों तिन हृदयमें ही घर कर ॥ ४ ॥
अवस्था कायाकी दिनदिन घटी दीखन लगी।
तथा धीरे धीरे सुबुधि विनशी अंगश्रुतकी ॥
तबै दो शिष्योंको सुगुरु धरसेनार्य मुनिने।
पढ़ाया कर्म—प्राभृत सुखद जाना जगतने ॥ ५ ॥
उन्होंने हे मातः लिखिलिपि करी अक्षरवती।
सँवारी ग्रन्थोंमें श्रुततिथि मनाई सुखवती ॥
सहारा देते जो नहिं तुमहिं वे यों तिहि समैं।
सदाको सो जाती जग-जलधि-गंभीर-तलमैं ॥ ६ ॥

भये पीछें नामी मुनि तिन बचाई विघनतें ।
हजारों ग्रन्थोंमें रचि रचि रची चारु रुचितें ॥
प्रसारी देशोंमें वर विविध भाषामय करी ।
लुभाये मिथ्याति लखि विशद युक्तीयुत खरी ॥ ७ ॥
नहीं ऐसा कोई विषय जगमें बुद्धिगत है ।
तिहारो जो प्यारो नहीं विमल आभूषण अहै ॥
लजैं अन्या वाणी रुचिर तुव ये रूप लखिके ।
धुनें माथा हा ! हा ! करहिं चुप होवैं विलखिकैं ॥ ८ ॥
धरें हैं जो प्रानी नित जननि तोको हृदयमें ।
करैं हैं पूजा वा मन वचन काया करि नमें ॥
पढ़ावैं देवैं जो लिखि लिखि तथा ग्रन्थ लिखवा ।
लहैं ते निश्रैसों अमरपदवी मोक्ष अथवा ॥ ९ ॥
थके देवेन्द्रादी स्तवन नहीं तेरो कर सके ।
करें तो मा ! कैसें हम नित अविद्याकर छके ॥
तथापि त्वद्भक्ति करत अति उत्साहित हमें ।
किये तातें 'प्रेमी' पदवरन एकत्र तुकमें ॥ १० ॥

इति सरस्वतीस्तवनम् ।

जिनवाणीनी स्तुति ।

शिखरिणी ।

अकेला ही हूं मैं करम सब आये समझके ।
लिया हूं मैं तेरा शरण अब माता सटकके ॥
भ्रमावात् है मोकूं करम दुख देता जनमका ।
करूं भक्ति तेरी हरो दुख माता भ्रमणका ॥ १ ॥
दुखी हुआ भारी भ्रमत फिरताहूं जगतमें ।
सहा जाता नांही अकल घबरावे भ्रमणमें ॥
करूं क्या मा मोरी चलत बस नाही मिटनका ।
करूं भक्ति तेरी हरो दुख माता भ्रमणका ॥ २ ॥
सुणो माता मोरी अरज करताहूं दरदमें ।
दुखी जाणो मोकूं डरपकर आयो शरणमें ॥
कृपा ऐसी कीजो दरद मिट जावे मरणका ।
करूं भक्ति तेरी हरो दुख माता भ्रमणका ॥ ३ ॥
पिलावो जो मोकूं सुबुधि करी प्याला अमृतका ।
मिटावो जो मेरा सरब दुख सारा फिरनका ॥
पडूं पावाँ तेरे सरब दुख भागे फिकरका ।
करूं भक्ति तेरी हरो दुख माता भ्रमणका ॥ ४ ॥

कवित्त

मिथ्यामत नासवेको, ज्ञानके प्रकाशवेको,
आपापर भासवेको भानुमी बखाणी है ।
छहु द्रव्य जाणवेको, बंध विधि भानवेको,
स्वपर पिछानवेको, परम प्रमाणी है ॥ १ ॥
अनुभौ बतावेको, जीवके जतायवेको,
काहू न सतावेको, भव्य उर आनी है ।
जहां तहां तारवेको, पारके उतारवेको,
सुख विसतारवेको एही जिनवाणी है ॥ २ ॥

दोहा ।

जिनवाणीकी असतुति, अल्प बुद्धि परमाण ।
पनालाल विनती करे, दो माता मोहि ज्ञान ॥ १ ॥
हे जिनवाणी भारती, तोहि जपूं दिन रैन ।
जो तेरा शरणा लहै, सो पावे सुख चैन ॥ २ ॥
जा वाणीके ज्ञानते, लखे लोकालोक ।
सो वाणी मस्तक चढो, सदा देत हूं धोक ॥ ३ ॥

समाप्त

दिगंबर जैन पुस्तकालयमांथी मळतां पुस्तको.

हिंदी भाषाना ग्रंथो.

आत्मख्याति समयसार (भाषा वचनिका)	४—०—०
भगवति आराधना (सदासुखजी कृत).	४—०—०
रत्नकरंड श्रावकाचार (मोटु).	४—०—०
हरिवंश पुराण.	५—०—०
पांडव पुराण (बुलाकीदासजी कृत).	३-१२-०
पुण्याश्रव पुराण (५६ कथाओ सहित).	३—०—०
ज्ञानार्णवजी (भाषा टिका सहित).	४—० ०
आत्मानुशासन (भाषा वचनिका).	२ -०—०
श्रीपाल चरित्र.	१—८—०
पार्श्व पुराण.	१—४—०
प्रद्युम्न चरित्र (घणोज मनोरंजक ग्रंथ).	२ १२ ०
क्षत्रचूडामणी (वादीभसिंहजी कृत).	०-१२-०
अकलंक स्तोत्र (जीवनचरित्र सहित).	०—३—०
जैन नित्यपाठ संग्रह (रेशमी पुठा सहित).	०—६—०
नित्यपूजा.	०—४—०
दिपमालिका विधान (दीवाळी पूजन)	०—२—०
चोवीस जिनपूजा (वृंदावन कृत).	०-१२-०
मोक्षशास्त्र (तत्वार्थ सुत्र अर्थ सहित).	०-१२-०

गुजराती भाषानां पुस्तको.

धर्म परिक्षा (मनोवेग पवनवेगनी मनोहर कथा).	१–०–०
जैनव्रत गुजराती कथा संग्रह.	०–२–०
कल्याण मंदिर स्तोत्र (अर्थ सहित).	०–४–०
महावीर चरित्र.	०–३–०
रत्नकरंड श्रावकाचार (अर्थ सहित).	०–६–०
श्रुतपंचमी महात्म्य (श्रुत स्कंध पूजा सहित)	०–७–०
आलोचना पाठ (अन्वय अर्थ सहित).	०–७–०
दिगंबर जैन ज्ञानसंग्रह.	०–३–०
धर्म प्रबोधनि.	०–२–६
अनित्यपंचाशत (अर्थ सहित).	०–४–०
रवीवार व्रत कथा.	०–१–०
विद्या लक्ष्मि सवाद.	०–१–०
कलियुगनी कुळदेवी.	०–०–६
जिनालय गमन (अर्थ सहित).	०–०–६
जैन नियम पोथी.	०–०–६
आलोचना पाठ (विभक्ति सहित).	०–१–०
त्यागी पन्नालालजीनी छबी.	०–१–०

पोस्टेज खर्च जुदुं.

मेनेजर, दिगंबर जैन पुस्तकालय, चंदावाडी–सुरत.